

SKRIFTER
UTGIFNA AF SÄLLSKAPET

SVENSKA FOLKSKOLANS VÄNNER

FJERDE HÄFTET.

Ur Finlands historie.

~~~~~

Innehåll:

En blick på Finlands historie.

Per Brahe.

Skärmytslingen på Älgskär.

Kriget 1808—9.

J. L. Runeberg.

Selsingfors,

Tidnings- & Tryckeriaktiebolagets tryckeri,

1884.

Utskrift af Finlands Historie

De uppsatser, som härjemte öfverlemnades till läsaren, hafwa förut ingått i 1:a samt 3:e—6:e häftena af „Penni-bibliotek, utgifwet af Nybländingar“. Då nämnda häften likwäl sedan någon tid varit utgångna i bokhandeln, hafwa „Svenska Folkskolans Wänner“ trott sig kunna bereda sina medlemmar en värdefull läsning genom att, efter en mindre omarbetning, ängo utgifwa desamma under den gemensamma rubriken „Utskrift af Finlands Historie“.

Den första af dessa uppsatser handlar om den finska rikets historia under den svenska tiden. Den andra handlar om den finska rikets historia under den ryska tiden. Den tredje handlar om den finska rikets historia under den svenska tiden. Den fjärde handlar om den finska rikets historia under den ryska tiden. Den femte handlar om den finska rikets historia under den svenska tiden. Den sjätte handlar om den finska rikets historia under den ryska tiden.

En blick på Finlands historie.

Ett land, ett fosterland wi fått.
Runeberg.

Nöjsamt och lärorikt för hvarje invånare i vårt land torde det vara att erfara hvarifrån wi erhållit vårt samhälls-
sitt och vår bildning, samt huru de sedan under århundradenas
lopp utvecklats sig. Att gifva vårt lands swenska befolkning en
öfversigt häraf skall utgöra föremålet för efterföljande korta upp-
sats. Att ingå i småsaker tillåter ej utrymmet, hvarför wi
endast wilja påpeka de mest wiktiga tilldragelser, hwarur de öf-
riga följt. På det att det följande må framstå i den dager det
bör, wilja wi först göra en teckning af Finland sådant det såg
ut före och wid swenskarne inkomst i landet.

Landets urälsta befolkning utgjordes af lapparne, ett folk
ganstaka nära beslägtadt med finnerne. För årtusenden tillbaka
hade de lika litet som i dag några fasta bostäder, utan flyttade
från trakt till trakt med sina renar och sin öfriga egendom, alt
efter som jagt och betesplatser erbjödo sig. Utskilliga ortnamn i
våra swenska skärgårdar och kustsocknar — namn sådana som
Lappböle, Lappdal, Lappwif m. fl. — intyga att den swenska
befolkningen, då hon började bosätta sig på dessa kuster, kom i
beröring med lappar. De egentliga finska stammarne, tawaster
och karelare, antagas numera jämförelsewis sent — år 7 à 800
e. Kr. — hafwa inträngt i landet. Långt tidigare hafwa san-
nolikt swenskar fött hamn, byggt borgar och grundat nybyggen å

våra kuster och i vår skärgård. Ds åligger därför att i några forta drag göra reda för dessa våra förfäders lefnadsfatt och tro.

Så långt historiens vittnesbörd räcka tillbaka i tiden, finner man de land, som nu upptagas af konungarikena Sverige, Norge och Danmark, bebodda af nära beslägtade folk, som med ett gemensamt namn kallas skandinaver och hwilkas språk på den tiden woro mycket mera liknande hwarandra än swenskan, norskan och danskan numera det äro. Att dessa folk en gång invandrat till nordön är säkert, men hwarken tiden, när — eller vägen, längs hwilken detta skett, kunna påwisas. Närmast befryndade äro de med tyskar och engelsmän, och hafwa alla dessa folks gemensamma förfäder i älska tider utwandrat från de bärgshöjder, som i nordväst begränsa den s. k. wästra indiska halfön.

Att de gamle skandinaverne woro hedningar, behöfwer egentligen ej sägas; ty det hafwa alla folk i tiden varit. Dock war deras religion af ädlare och mera upphöjd beskaffenhet än många andra folkslags, som wi känna. Bland deras många gudar woro tre de högsta: Oden, hufwudsakligen krigets, Tor, styrkans och Frö, fruktbarhetens gud. Dessa dyrkades allmänna och därför finna wi äfwen deras namn ännu i dag ingå i en mängd ortbenämningar. Valhall hette gudarnes hem och dit samlades äfwen de goda och dygdiga människorna efter döden; slutligen, så trodde man, skulle äfwen det förgås, men då framträder en ny värld af oanad och outfäglig härlighet och lycka. Wi se alltså att odödlighetstanken icke war främmande för våra förfäder. Den är lik en gnista, som alt från världshistoriens gryning glödt på djupet af folkmedvetandet — hos de folk nämligen, hwilka af förhynen varit utsedda till att wärka något stort och godt i världen.

Frihet och hwar mans rätt fattes af de gamle skandinaverne högre än andra fördelar; manlighet och gästvänskap gingo i deras ögon öfwer andra dygder. Däri skönja wi äfwen till stor del en orsak till den lust för nybyggens anläggande, som de städse wisade.

Wlager war fädernetorshwan, men widt omkring låg hafwet, som manade de äfventyrslystna sinnen ut; och de walde före-

trädeswis det. När därtill kom att i hemlandet någon höfding skaffade sig större wälde än andra eller tyktes göra intrång å bondens rätt, då föllade sig flere frie män tillsammans, stego ombord och seglade af. Sålunda befolkade nordmän flere stora öar och kuststräckor i wästra Europa och antagligen war det wid samma tid som swenska nybyggen grundades på Åland samt å båda sidorna om finska wiken i Nyland och Estland, där swenskt folk än i dag har sitt hemwist.

Om finnarnes seder, tro m. m. dessa tider ha till vår tid kommit högst få underrättelser, emedan de ej ägde något begrepp om skrifkonsten, och således ej kunde efterlämna några skrifna urkunder. Det är endast från ännu bland folket lefwande sånger man erhållit den ringa kännedom man äger om deras forna lif, men äfwen dessa källor äro ej tillförlitliga, ty de sånger, som till våra tider bibehållit sig, äro mycket dunkla, och hafwa under tidernas lopp undergått hwarjehanda förändringar. Inga regenter känner man hos finnarne, utan lydde hwarje hushåll under husfadrens wälde, hwilken icke öfwer sig och sina handlingar hade någon högre styresman. Åkerbruk och boskapskötsel synas warit dem bekanta; dock förstodo de ingalunda att så odla jorden som nu — nej de allenast swedjade och brände. Wid wästra och sydwestra kusten synes man mera besittit sig om åkerbruk än annanstädes, och från dessa bördiga näjders sweder skördade de troligen rika skördar af det enda sädesslag de kände nämligen korn. Råg och hafre, som nu så allmänt odlas, äro införda af swenskarne. Jutet slag af ädla metaller war af dem kändt, utan fick wid all handel dem emellan skinn gå och gälla som skiljemynt.

I enlighet med seden hos alla råa folk, behandlade de kvinnan med stränghet och bristande aktning; hon twangs att förrätta alla arbeten, icke allenast de i det inre hushållet förekommande, utan måste äfwen å handkwarnar förmala all den säd som begagnades i hushållet. Aktningen för kvinnan war så liten att man betraktade henne som en handelswara dendär åt första kommande kunde förnyttas. Wid giftermål nämligen köpte brudgummen bruden af föräldrarne. Huruwida mannen hade

flere än en hustru känner man ej, men man förmodar det, då man hos esterne, finnarnes stamförwandter, finner denna sed. Finnarne bodde i hus, uppförda af stoc. I midten af stugan woro några flata stenhällar, på hwilka eld brann. Ingen skorsten fans, utan måste röken söka sin utgång dels igenom en öppning i taket dels äfwen genom å wäggarne anbragta gluggar. Rummet war följackligen nästan fullt af rök. I detta rum inhystes utom människorna, för hwilka det egentligen war uppfördt, äfwen husdjuren, såsom hästar, höns, swin m. m. Sådant war tillståndet i Finland då Swerges konung Erik IX Jedwarsson här landsteg för att åt detta i mörker och afgudadyrkan försänkta land hämta bildning och kristendom.

År 1157 seglade Uppsala konungen Erik IX på biskop Henrik's uppmaning och åtföljd af honom till Finland. Han landsteg i trakten af nuwarande Åbo, där det kom till ett fältslag, hwaruti Erik utan möda besegrade finnarne. Efter detta slag underlade sig Erik landet, d. w. s. sydvästra delen af nuwarande Finland, i hwilket han wid sin afresa kwarlämnade såsom skydd för den kwarstannande biskop Henrik en liten del af sin krigshär, samt twang finnarne att antaga kristendom och låta döpa sig såwida de wille undwika döden. Man må ej förundra sig att finnarne hatade nykomlingarne, dels emedan de medhämtade en ny religion, den de wille twinga finnarne att antaga, dels emedan de af religionsnit förstörde och nedhöggo alla finnarnes heliga lundar, hwaruti de förut tillbedt sina gamla gudar och offrat åt dem. Sant är att i dessa tider de omwände icke af öfvertygelse öfwergåfwo sina fäders tro, utan genom wäld och hopp om jordiska förmåner och fördelar blefwo förmådda därtill. Wi få icke tadla swenskarne's sätt att gå tillwäga wid detta omwändelsewärf, ty tidens sed war att med korset i ena och swärdet i andra handen predika fridens ewangelium. Finnarne på detta wis omwända fattade ett stort hat till den nya lärans både predikanter och bekännare; och ehuru de ofta måste wika för öfwermakten och i det yttre efterhärma de kyrkoceremonier man lärt dem, blefwo de likwisst i hjärta och tanke sina gamla hedniska gudar trogna och tillgifna,

och begagnade hvarje tillfälle de kunde få att anfälla prästerna och döda dem. Uti en påslig skrifwelse från denna tid läses att de förföljde de kristna. Döpta barn blefwo dödade och på de fullwänta utfleto de inelworna och offrade dem sedan åt sina gudar; andra twungo de att löpa omkring ett trä till desz de nedsjönko andlösa; på prästerna utstucko de ögonen; andra åter blefwo stympade och förbrända. Ofantliga woro de swårigheter den nya lärans förkunnare hade att kämpa med: fiendernas hat, förföljelser och anfall, finnarnes bekanta enwishedet samt slutligen språket. Till Finlands lycka öfwerwunno de dem alla. De hade wid sina predikningar den största möda att göra sig förstådda af folket och ritlig tillgång på tolkar, som skulle öfwerfatta till finska hwad prästen predikade på swenska, fans ej. De få tolkar som funnos woro obildade personer och ofta utlade de för folket helt andra saker än prästerna predikade. Deszutom war finskan ett rått, obildadt och på uttryck för djupsinniga tankar fattigt språk. Småningom började kristendomen winna allt mera och mera anhängare och finnarne började tänka, då de ej helt och hållet wille lämna sina gamla gudar, att de kristnas gud i makt dock torde komma lika högt som deras egna, och att det i så fall wore bra, att, ifall de gamla gudarne sweko i nödens stund, ha denna gud att wända sig till. De stälde därför den treeniga Guden och Jungfru Maria i jämbredd med Wäinämöinen. I Nyland och Finlands öfriga swenska bygder tyckes omwändelsewärdet förfiggätt mycket fort och stilla utan några strider. Förhända man här långt före Eriks tåg, genom beröring med stamförwandterna i Swerge, kände den nya läran och war den samma tillgifwen.

Bland dem som oroade den nya kyrkan framstå isynnerhet tawasterne, hwilka i förening med karelare, ingrer, ester och ryszar anföllo och plågade de kristna. För att göra ett slut på detta ofog och i Finland trygga swenska wäldet beslöt Birger Jarl i medlet af 13:de årh. ett härnadståg hit. Han afseglade med en flotta från Swerge och landsteg 1249 i tawasterernas hamn, wände sig därpå mot tawasterne, hwilka han besegrade och gjorde ett stort antal fångar. De af dem som an-

togo kristendom och läto sig döpas, skonades, alla öfriga nedhöggos. Till befästade af sina eröfringar anlade Birger en fästning benämd Tavasteborg, nu Tavastehus. Ännu ett tåg måste svenskarne göra till Finland innan de kunde anse sitt wälde här fullkomligt stadgadt. Den man, som stod i spetsen för denna krigshär hette Torkel Knutsson.

År 1293 seglade han mot karelarne, hwilka icke allenast jämte ryskarne plågade de nyomwända, utan äfwen gjorde Österfjön osäker. Han anlade äfwen ett fäste eller slott — Wiborg, hwilket knapt ett år efter dess grundläggning fick i striden mot ryskarne mottaga bloddopet.

Wi se nu att genom detta Torkel Knutssons tåg blefwo svenskarne omedelbara grannar till Ryssland, hwilket hållre sett att Karelen kommit under dess wälde. Och med detta begynte de beständiga blodiga fäjder, som fuktat Finlands jord med såwäl wäns som owäns blod och som ändtligen slutade med Finlands borttryckande från moderlandet Sverige 1809.

Genom detta Torkel Knutssons tåg kan man anse svenska wäldet i Finland stadgadt, sedan striden därom warat i 140 år. — Omkring samma tid befolkades Österbotten af svenska och finska kolonister, hwarigenom Sveriges wälde utsträcktes öfwer denna landsdel. Swenskt befolkning har sedermera warit bosatt längs Wasa läns kuststräcka.

Efter denna öfverblick på tiden innan svenskarne hade underkufwat hela landet, skola wi se huru de förhöllö sig, och hwilka fördelar de beredt det samma.

Fråga wi först hwilken utsträckning kristendomen wunnit, finna wi att den redan i början på 1300 talet framträngt till Kemi älf i Österbotten och samtidigt finna wi den äfwen utbredd i Sawolaks. Därigenom att biskoparne årligen måste göra visitationsresor i sina stift blefwo de i tillfälle att med uppmärksamhet följa kristendomens utveckling på de skilda orterna, och att där några misfsbruk inrotat sig genast afhjälpa det samma. Att biskoparne äfwen samwetsgrant uppfylt sina åligganden och allwarligen arbetat på kyrkans renande från hednisk widspelse, därom bära de många af dem utgifna förordningarna

wittne, hwilka alla ånjsta kyrkoordning och sedlighet. — I det föregående hafwa wi påpekat några af de swärigheter kristendomens förkunnare hade i detta land att kämpa med: till dem föllade sig ännu andra, hwilka ofantligt mycket förswårade arbetet. Landet war mycket glest befolkadt, kyrforna ännu få och följaktligen socknarna stora, så att de funnos som hade 15 mil till närmaste kyrka. En naturlig följd däraf war att de föllan kommo att besöka kyrkan och därigenom föga kommo i beröring med sina präster. Biskop Laurentius klagar just öfwer detta och säger att „de blefwo olärda i den kristna tron och lefde som lappar och hedningar“. För att afhjälpa denna olägenhet och befrämja kyrkans tillväxt woro biskoparna allwarligen betänkte på att genom flykning minska pastoraternas område och uppbygga nya kyrkor. De flesta af våra stenkyrkor förskrifwa sig från denna tid. Daktadt alla dessa swärigheter, är dock säkert att det varit den från Swerge komna kristendomen, som först i detta vårt fosterland bröt hedendomens råaste sedwanor och utbrott, ibland hwilka de affskyvärda människooffren. „Den för=enade de skilda i landet bosatta finsta folkstammarne genom gemensam på brödrakärlek grundad tro, mildrade hatet, häjdade wäldsamheterna och frigstillståndet dem emellan, utrotade fjöröfweriet, och wande efterhand den råa ohäjdade kraften att wika för högre myndighet, att wörda lag och samhällsordning.*)“ Såsom en Gudi behaglig gärning ansågo katolska lärans bekännare **) att till kyrkor och kloster göra rika skänker och många förärade till dem för sin själs salighet stora egendomar, hwilka sedan förwaltades af prästerskapet för kyrkans räknung. Prästerna, hwilka antingen woro hemma från Swerge eller sådana som gjort resor i utrikes land, införde på dessa egendomar ett fullkomligare jordbruk genom den kannedom de ägde om jordbrukets högre ståndpunkt i andra land, och från dessa egendomar lärde sig sedan de omkringboende bönderna att ändamålsenligare odla sin jord, än att endast swedja och flytta; från dem

*) G. Rein. **) Lutherska läran infördes i Finland samtidsigt som i Swerge, näml. af konung Gustaf Wasa (1523—1560).

lärde åter deras grannar o. s. w. Åfwen införde prästerskapet på kyrkans egendomar flere ädlare växter såsom t. ex. lin, humla m. m.

Den katolska gudstjänsten som mera talade till känslan än förståndet, och som wille med pomp och ståt inwärka på sinna, war i yttersta grad praktfull och full af ceremonier. Som prästerna ej inom landet kunde erhålla alt hwad de till gudstjänsten behöfde, nödgades man utifrån införskrifwa handwärfare och byggmästare, hwarigenom äfwen en finare och bättre smak i byggnadswäsendet spriddes och gjorde sig gällande. Från bebodda trakter måste småningom rökpörtena med fina gluggar ge wita och blefwo erfatta af byggnader med skorsten och fönster. Till gudstjänsten behöfde de vidare främmande waror t. ex. röfelse, som måste inhämtas från andra land, och därigenom började handel och sjöfart småningom uppstå. Emedan påfwen i Rom betraktades som prästernas högsta styresman, måste de ofta företaga resor till denna stad, hwarigenom kunskap om Finland spriddes i andra land och twärtom. Den första gryning af europeisk konstflit och bildning i Finland war den från Sverge komna kristendomens wärk och förtjänst. „Den beredde,“ säger Rein, „inträde för den samhällsförsättning, hwilken nu i århundraden befrämjat det finsta folkets fjällhet, samt jämnade den grund, på hwilken ewangeliska (lutheriska) lärans förkunnare vidare arbetat.“ Detta kristendomens införande war owilforligen Sverges skönaste gåfwa till Finland.

Sedan wi nu i korthet framställt hwilka fördelar den andliga makten beredt Finland, och de näringar den uppammat, hwilka sedan under tidernas lopp alt mer och mer förkofrat sig, skola wi äfwen se till huru den wärldsliga makten förhöll sig i det nyeröfrade landet.

När Erik den IX eller den helige, icke af någon wärldslig beräkning ej håller af lust att föröka sitt rike utan af ett med den tidens öfwertygelse öfwerensstämmande nit för kristendomens utbredning, wände sig med wapenmakt mot landen öster om Bottniska wiken, fans ej ett Finland i den mening man nu tager det, utan flere obildade, i hednisk afgudadyrkan för-

fänkte, mot hvarandra ytterst fiendtliga stammar, hvilka oupphörligen plundrade och oroade hvarandra. Då swenskarne med den af Kristus predikade försoningsläran inkommo i landet, försökte de alt hwad i deras förmåga stod att förhindra detta, och lyckades äfwen småningom däri. Ghuru swenskarne besegrat finnarne, behandlade de ej de besegrade såsom andra eröfrare på dessa tider, hvilka togo icke allenast landet utan inwånarnes kropp och själ och spände dem under trälldomens oß, utan de förforo med Finland såsom med ett hemland, såsom en med de öfriga delarne jämbördig och lika del af riket; alla de förmåner af frihet, lag och rätt som swenskarne själfwa åtnjöto lämnade de åt finnarne; de förkunnade här likasom i Swerge att ingen skall vara den andras träl, utan att hwarje man skall vara fri. De lämnade dem af godhet sådana rättigheter, som de aldrig såsom ett besegradt folk kunnat wänta. En af de wigtigaste war den af konung Håkan Magnusson Finland år 1362 medgifna rättigheten att deltaga i konungawalen och riksdagarne. Skatterna, som till en början till stor del erlades i djurskinn, woro små och de första tiderna behöfde de ej betala några utskylder till regeringen, utan endast tionde till prästerskapet. För att ordna styrelsen i landet delade man Finland i tre ståtthållardömen, hwilkas styresmän bodde på de tre slotten Åbo, Tamasteborg och Wiborg. För rättwisans wårdande och på det hwar och en skulle njuta lag och rätt tillsattes en lagman öfwer Finland, men som man snart märkte att för mycket arbete hopades öfwer denna ena och han således ej kunde allestädes öfwerwaka lagarnes efterföljd och straffa förbrytelsemna emot dem, delades Finland 1435 i twänne lagsagor — norr och söder finne lagsaga. Under dessa lagsagor lydde wisja domsagor, för hwilka särskilda härads höfdingar bleswo tillsatte. Som det för finnarne i anseende till deras afskilda läge från Swerge war beswärligt att i rättegångsaker öfwerresa till konungen, inrättade konung Erik af Pommern 1435 i Åbo en så kallad landsrätt, som skulle döma i konungens ställe. En gång om året skulle denna sammanträda och tiden bestämdes till dagarne före S:t Henricks fest (den 18 juni). Tiden därför war synnerligen lämpligt

wald, ty dessa dagar strömmade till Åbo en stor mängd folk dels för den då inträffande marknaden dels för att åhöra mäs-
sorna öfwer Finlands första biskop, Erik den IX:s följeslage,
Henrik, hwilken hade blifwit förklarad för hælgon och wördades
som Finlands skyddspatron och förespråkare hos Gud. Genom
svenska regeringens omsorg blefwo i landet befintliga stora öde-
marker upprödda och befolkade, isynnerhet Tavastland. I de
nordliga delarne af landet funnos nämligen ännu oerhörda sko-
gar dit inwånarne från landets sydliga trakter plägade be-
gifwa sig, dels för jagt och fiske dels för att om tillfället war
gynnande swedja; de tillwällade sig ett slags ägande rätt till
dessa näjder och wille förhindra andra att nedsätta sig där och
göra uppodlingar. Men detta behagade ingalunda regeringen,
utan bosatte sig här i kraft af en kungl. befallning och försedda
med ett skyddsbref år 1300 en mängd nybyggare, och blefwo
skyddade mot alt ofredande af andra, som hade förut begagnat
jorden under sina utflygter dit till att swedja m. m. Till ny-
odlingars upptagande uppmanade konung Magnus 1334 dem
som bo i Nyland och Karelen, försäkrande dem, som detta göra,
att de ej skola lida någon tillökning i skatter på 4 års tid.
Genom de friheter, som de svenska soldaterna tilläto sig mot de
besegrade karelarnes hustrur och döttrar, såg sig konung Birger
föranlåten att 1316 påbjuda äfwen i Finland lagen om kvin-
nofrid. — Swenskarne införde här wid sin ankomst swenskt lag
och samhällsförfattning. Finnarne hade warit i jaknad af alla
lagar, hwilket man äfwen ser af deras språk, som från svenskan
lånat alla laguttryck, exempelwis själfwa namnet på lag, som
på finska heter „laki“. Det är därför att förmoda det alla fin-
narne emellan uppkomna stridigheter afgjordes antingen efter
billighetens fordringar eller ock efter gammal häfd. Swerge gief
wid detta liksom wid alla tillfällen skonsamt tillwäga och ädaga-
lade här, liksom i alla af svenska kronan eröfrade land, aktning
för inhemsk sed och folkegendomlighet. Ett själfständigt domare-
wäsende med sina offentliga ting och folkwalda nämder bewarade
inbyggarnes frihet äfwen under den tid den högst hotades af

adelsväldets förtryck. Just genom införandet af Swerges lag fick finska bonden samma odalmanna frihet som den swenska. Finnarne erhöilo:

„Denna frihet hwilken adlat bonden
Så långt som sagan mins till människa“.

Cygnæus.

Man har påstått att swenska regeringen och dess tjänstemän i Finland arbetat på finska språkets undertryckande. Men det är falskt. Det är wisst sant att swenskan blef det herrskande språket, blef bildningens tungomål, men icke i följd af något regeringspåbud utan till följd af sakens natur. Swenska språket intog endast den plats, som tillkom desamma med den rätt det såsom ett högre utbildadt språk hade. Efter reformationens införande (1528), då katolska läran afskaffades och den ewangeliskt-lutherska läran infördes, sedan den åsigt begynt göra sig gällande att folket äfwen borde hjälft läsa de heliga skrifterna, uppstod inom kort en egen finsk litteratur. Början därtill gjordes af vår store oförgätlige landsman biskop Mikael Agricola, genom utgifwandet af abc-boken och katekesen på finska 1542. Sex år därefter såg man åter en ny frukt af hans wärksamhet uti en finsk öfversättning af Nya testamentet, som då lämnades i folkets händer, andra gudeliga böcker att förtiga. Efter 1642 kunde hwarje finne, om endast han hade lärt sig läsa, taga kännedom om hela bibeln på sitt modersmål. Sedan engång denna början war gjord, utkommo en myckenhet arbeten på finska behandlande alla möjliga saker. Så fortgick det fredliga arbetet tills de långa krigen kommo och gjorde ett litet afbräck därutinnan. Finlands söner tågade nu wid sidan af sina swenska bröder ut till strid mot wäld och förtryck och under våra stora konungar Gustaf II Adolf, Karl X och tolfte Karl tillkämpade de sig oförwisneliga lagrar och ewig ära. Om de ock med sitt

blod fuktade Tyfflands jord och fingo en graf i det bördiga Polen, har deras blod ej förgäfwes slutit. För hwarje blodsdroppe, som spildes, war alltid ett steg taget närmare till ljusets och frihetens seger. Men swenska regeringen glömde därunder icke Finland. Midt under brinnande krig och hopade swårigheter war den store Gustaf Adolf betänkt på att här inrätta ett universitet. Han själf kallad till ett större och wigtigare wärk, att hjälpa sina förtrykta trossförwandter i Tyffland i striden mot katolicismens wäld och mörker, hann ej utföra denna plan. Han kom och gaf protestanterna icke allenast en kraftig hjälp utan äfwen sitt unga lif, ty skjuten i striden utandades han på Lützens fält den 6 nov. 1632 sin hjältesjäl. Den förmyndarstyrelse, som under hans dotters Kristinas minderårighet styrde riket, fullföljde hwad den store Gustaf Adolf påtänkt, och stiftade Åbo akademi, som högtidligen inwegs den 15 juli 1640. Här möter ofs åter ett stort och nytt prof på swenska regeringens kärlek till Finland. Detta universitet, som numera är flyttadt till Helsingfors, blef och är i denna stund grundwälforet och medelpunkten för all högre bildning i vårt land. Kraftfullt och nitiskt har det äfwen uppfyllt sin bestämmelse att i Finland upprätthålla skandinawisk (swensk) bildning och genom densamma underhålla sambandet med den allmänt europeiska. Något eget är att de män, som i Finland wärksamast uppträdt för såwäl folkets som landets bästa, ej warit egentliga finnar — ja ofta ej ens födda i Finland, utan swenskar. Man må ej förtycka mig att jag ej kan ingå på att kalla dem, som då hade swenskan till sitt modersmål, ehuru födda i Finland, och swenska regeringens tjänstemän, finnar, lika litet som jag kan medgifwa att de, som nu bo här och hafwa swenskan till sitt modersmål, äro det. De äro till sin nation swenskar men tillhöra Finlands folk, emedan de lyda under samma regent och samma lagar och bo i samma land som finnarne. Den redan nämde M. Agricola war ej finne, likaså reformationspredikanten Peder Särkilax och den utmärkta biskop Juslén m. fl. Den om Finland så mycket förtjänste generalguvernören Per Brahe war ej ens född i Finland. Många andra exempel utaf hwardera slaget att förtiga-

Att såsom ofta i dagligt tal sker gifwa de swenska inwånarne i landet benämningen finner är orätt. Till sin nationalitet äro de swenskar, såsom de ock själfwa kalla sig, men medborgare i Storfurstendömet Finland. Will man uttrycka sig med större noggranhet, kan man använda uttrycket swenska finländare såsom motsats mot finska finländare eller de egentliga finnerne.

Blicka wi nu tillbaka på det ofwansagda, finna wi owilforligen att den grund, på hwilken wi nu stå, blifwit lagd af swenskarne, att alt hwad stort och ädelt skett i Finland, har haft sin rot i swenskarne första arbeten härstädes. Wi finna att Finland af Swerge har fått emottaga sin religion, sina lagar, sin samhällsförfattning och bildning. Wi weta alla att det fins en

„Gud som styrer folkens öden
Allsmäktig uti alla land“

och det war äfwen han, som uti sitt allwisa råd hitledde swenskarne steg för att rädda finnerne undan undergång och förwillelse och bibringa dem alla ett bildadt folks fördelar. Swenskarne tåg hit 1157 war ej något inkräktningståg, såsom man welat kalla det: de kommo ej att förtrampa några rättigheter utan för att meddela dem. Himmelen wälsigne dem för deras ädla handling!

Jag will sluta denna lilla uppsats med några ord af prof. B. Topelius just berörande huru man uppfattat detta, nämligen att Finland har från swenskarne erhållit de första fröna till bildning, och af dem blifwit ledt in på framåtskridandets bana. Han yttrar: „När ynglingen efter fulländad skolgång utgår i världen för att själfständigt skapa sig sin framtid, blickar han ej fällan i öfwermodet af sin unga kraft föraktligt tillbaka på skolans band, och den gamla lärarens möda wet han ej värdera. Det finska folket är i denna stund en sådan yngling och det har inträffat att det nywaknade medwetandet af dess nationalitet i mångt finiskt sinne framkallat en reaktion (ett motstånd) mot

den swenska bildningen, ett underkännande af den fex och ett halft århundraden långa skolans förtjänst. Man har förgätit att:

All bildning står på ofri grund till slutet
Barbariskt war en gång alt fosterländiskt.

Man har förgätit att med handen på hjärtat fråga sig själf om
Finlands swenska dagar:

Swad wore wi, om de ej warit till?"

Per Brahe,

Grefve och Generalguvernör af Finland.

. . . . . Swenskt war ditt sinne.

En prydnad för ditt stånd och „landsens far“,

Din adel du i strängrikt hjärta bar,

Och på wälgärningar du bygt ditt minne.

Karl Gust. Wadström.

Ej gifwes i vårt lands och Swerges gemensamma häfdeböcker någon mera ärorik tid än det sjuttonde århundradet, då vår store konung Gustaf den andre Adolf förde Swerges rike till höjden af makt och ära. Flere stora prowinsjer och höfdingedömen såsom ryfka Karelen, Ingermanland, Estland, Liffland och Pommern lades då under Swerges spira och de förtrykta lutherfka trosbekännarne i tyska riket blefwo hulpne emot sine påswiske landsmän, hwilka wille fullkomligt underkufwa dem och utrota den ewangeliska trosbekännelsen. Därför hålles också ännu, fastän tvåhundra år sedan des förlutit, swenska namnet i stor ära uti Tyskland och konung Gustaf Adolfs minne lærer sent därstädes förglömmas. Ty sådana bragder utförde då Swerges och Finlands förenade folk till wärnande af sanning, frihet och människorätt, att deras minne framstår såsom ett af de wackeraste wärldshistorien förwarar. Wäl hafwa sedan des mäktigare riken uppstått och wäldigare ting blifwit uträttade, men aldrig hafwa folkens spilda blod och uppoffrade tillgångar burit waraktigare och skönare frukter för mänsklighetens wäl än dem, som winnos i de strider Swerge utkämpade under konung Gu-

staf Adolfs anförande. Och sedan han själf stupat för fiendehand i den för swenska wapnen så ärofulla drabningen wid Lützen år 1632, fans ingen brist på duglige män, de där kunde upptaga hans wärk, fortsätta det och bringa det till ett lyckligt slut, hwilket skedde genom den Westfaliska freden år 1648, sedan kriget pågått i trettio års tid. Därigenom erhöello de tyske lutheranerne och reformerte frihet till sin religionsutöfning och det förtryck afböjdes, hwarmed tyske kejsaren dittills dem och sine öfrige undersåtar hårdt plågat. Swerge fick som ersättning för sina stora uppoffringar landskapet Pommern och några andra tyska orter samt en stor summa penningar, hwilket alt dock på långt när icke uppvägede de ansträngningar, som de stora krigsrustningarna ålagt detta rike, men så war också nu det stora målet uppnådt: frihetens och den ewangeliska trosbekännelsens seger. För ett sådant mål kan det wara wärtdt att offra lif och gods!

Sedan wi förutskickat denna korta påminnelse om de wigtigaste allmänna tilldragelserna på den tiden, skola wi gå att sjsjelsätta oss med en af de om fosterlandet mest förtjänte män, som då eller någonsin lefwat, en man mindre utmärkt som krigsman än som styresman och som färskildt för vårt Finland uträttat mer än de fleste: grefwe Per Brahe.

Per Brahe, gemenligen den yngre kallad till åtskilnad från sin farfar af samma namn, föddes den 18 febr. 1602 på Rydboholms gods i swenska landskapet Uppland; föräldrarne woro riksrådet grefwe Abraham Brahe och hans fru Elsa Gyllenstjerna. „Jag blef“ — skrifwer han själf i sin Tänkebok — „i min ungdom mest på Rydboholm af mina föräldrar och enskilda läromästare uppfostrad i gudsfruktan och andra kristliga och lofliga öfningar. I stora högtider och kungliga fester war jag i Stockholm alltid tillstädes, blef af konung Karl och drottning Kristina mycket afhållen, umgicks ofta med de kungliga barnen hertig Karl och fröken Maria. War oftast med min fru moder hos dr. Kristina på Drottningholm och en god tid på Ströms-

holm." Med sin fader följde han på dennes resor i riket, bland andra till Uppsala år 1617, då den unge konungen Gustaf Adolf kröntes, samt till flere wigtiga riksdagar och andra offentliga tillfällen. Men på den tiden ansågs ingen förnämling ynglings uppfostran kunna wara fullkomlig utan ett eller flere års resor till utrikes orter och äfwen den unge grefwe Per blef under ledning af sin lärare skickad från fäderneslandet att inhämta hwad annanstädes stod att lära. Wid akademien i tyska staden Giesjen wistades han i två år och tre månader, hwarunder han lärde sig hebreiska och franska språken samt dansande och fäktande, såsom en ung man af adel anstod, och besökte därefter Frankrike, England och Holland. Wistades sedan hemma i Sverige ett par år samt for åter ut till Schweiz och Italien, där han i staden Neapel råfode i strid med en adelsman, „men Gud gaf lyckan“ — säger han i den nämnda Tänkeboken — „att denne fick många hugg.“ I Tyskland, dit han sedan begaf sig, rasade då redan kriget mellan de ewangeliske och katolske, hwadan det först efter många farligheter lyckades honom att komma så långt som till staden Hamburg. Här tillbragte han julhölgen och blef på ett wärdshus, där han bodde, öfverfallen af en holsteinsk krigsman med en hop andra, men ehuru grefwe Per hade hos sig blott en dräng, dref han ändock de angripande ut, hwarwid, såsom han säger, „Holsteinaren bar upp så många torra hugg, han orkade bära“. Själff fick han ock ett sår i wänstra foten, ehuru utan stor skada. Kort därefter begaf han sig öfwer Köpenhamn hem, där han i Stockholm efter tre års bortawara sammanträffade med föräldrar och syskon.

Han war nu tjugofyra år gammal, samt wäl hemma i den tidens kunskaper och adeliga färdigheter, hwadan han beslöt att tjäna sitt fosterland och sin konung i de krigiska företagen, som då sysselfatte dem. Hans första bedrift war då han jämte en hop af konungens drabanter stod förpost för swenska lägret, som nattetid blef angripet af fienden. „Kom i blå mörkret in på fienden“, — skrifwer han själff, — „den där strax på mig en salwa gaf, som dock Gud ske lof! ingen skada gjorde, efter

mörkret war på och han sköt öfwer; han tog och strax flykten och skingrades. Andra dagen grep han stånd i Guttstadt, men wåre drefwo honom fermt. Jag jagade honom alla hans trofs-wagnar af med några få ryttare." Kort därpå slog han sig med ett stort parti genom fienden, som på alla sidor honom omringat med sin hela makt. Blef utnämnd till konungens kammarherre och war honom följaktig i samma båt wid anfallet på Danziger Berde i Preussen, där konungen sårades. Hwårom berättar han i sin Tänkebok: „Nio skott gingo genom båten midt emellan konungen och mig. Jag war obewäpnad, hade allenast en pott (stålhufwa) på hufwudet, hwilken konungen satte på mig; men efter konungens hjälm litet däresten föll i Weichselströmmen, gaf jag honom min igen. När konungen blef sårad, satte han sig neder och släppte styret, hwilket jag tog, mycket sorgsen och illa tillfreds för den gode konungen, som befalde sig Gud och sade sig icke mera wilja hafwa med världen att göra, befallande mig strax styra tillbaka igen. Wi woro på ett halft stenkast nära fienden, som löpte ut i watten och sköt på oss." Öfwen då konungen samma år sårades i haljen wid Dirschau war grefwe Brahe wid hans sida samt hämtade fältskärn till honom. Följande året utnämndes han till öfwerste för småländska husarregementet, som bestod af 8 kompanier och 1,000 hästar; wid 1629—30 års riksdag war han landtmarskalk, och wid intagningen af Würzburg år 1631 utförde han ett swårt uppdrag, därwid han två gånger höll på att sätta lifwet till. „I Würzburgs stad“ — skrifer han — „gaf konungen mig mitt afsked till Sverige och att jag wille gå i Rådet och biwista hofrätten. Så esterkom jag konungens wilja, dankade af utur fältet och gaf Stenbock befålet öfwer regementet ute på fältet wid staden Würzburg; drog så hem.“ — Så slutade han med heder sin frigsmannabana och det är under maktpåliggande offentliga ämbeten och i fredliga wärf som wi skola se honom winna sin förnämsta ära och sitt folks tacksamhet.

På den tiden war adeln mycket mera mån om och stolt öfwer sin frälsemannarätt än i våra dagar, då bildningen begynt göra alla lika. Grefwe Brahe stod i detta hänseende ej

framom sin tid, tvärtom war han en af adelskapets ifrigaste försvarare och påstod tillochmed i sittande råd „att konungen ej borde gifwa adeln namn af undersåtar, ty sådant wore för dem trälattigt, och satte konungen själf i likhet med en tyssk furste, som också har adel till undersåtar. Swenska konungen, mente han, borde gifwa adeln namn af sina ständer, såsom konungarne af Spanien, Portugal och Polen göra.“ Ja jenare drefs tillochmed det påståendet att adeln ensam war kronans, men ofrälsestående adelns undersåtar. Sådana tänkesätt förenade han tillika med en stor sparsamhetsanda, så att han ogärna afstod från något af sitt ständs privilegier, änskönt han å andra sidan war den förste att yrka det adeln framför enhwar annan borde vara beredd att wåga lif och blod för fäderneslandet samt helt och hållet egna sig åt dess tjänst. Förwärfwad anseende satte han därför under det ärfda och yrkade att de gamla adelssläkterna skulle hållas i aktning „på det icke alla skulle vara såsom swinesfötter“; „skulle det annorlunda här i vårt fädernesland ske, så wore wi wärre aktade än turkar och hedningar,“ menade han.

Då han därför, såsom ofwan nämdes, hemskickades af konungen från Tysskland för att inträda i rådet, fordrade han i egenkap af grefwe plats öfwer alla de andra, äfwen äldre råds-herrar, och likaså uti hofrätten, dit han järfkildt hörde. Dessa anspråk gjorde honom förhatlig för hans ämbetsbröder, och ehuru konungen hade lofwat honom det höga ämbetet af Swea rikets drotts så snart hans farbror grefwe Magnus Brahe fölle undan, så fick han dock wid walet, som skedde år 1634, ingen enda röst, utan platsen tillföll grefwe Gabriel Drenstjerna, bror till den namnkunnige rikskanslern Axel Drenstjerna, konung Gustaf Adolfs vän och Swerges utmärktaste man på den tiden. Härigenom samt genom andra twistigheter uppstod mellan grefwe Brahe och Axel Drenstjerna stor split och afund, såsom ofta händer då utmärkte män sinsemellan täfla, ehuru denna miss-hällighet först blef uppenbar efter den store konungens fränfälle i slaget wid Lützen 1632, hwarom ofwan nämdes. Då denna sorgliga nyhet kom till Swerge, togo rikens råd „ett fullhugsadt råd att leswa och dö gemensamt för fäderneslandets wärn, nytta

och försvar, samt att icke blott inom landet med all makt och enighet hålla sakerna upprätt, utan också att fullfölja kriget emot tyske kejsaren och allt hans anhang till högstsalige konungens uppåt och säker fred." En förmyndareregering tillsattes nu att styra rikets angelägenheter till desse konungens enda barn, prinsessan Kristina, blefve fullmyndig att såsom drottning bestiga svenska konungatronen. Kriget i Tyskland fördes med samma kraft och framgång som förut under befäl, efter hvarandra af hjältarne Horn, Baner, Torstenson och Wrangel, och rikskanslaren grefve Axel Oxenstierna hade öfwerinseende öfwer det hela och ledde underhandlingarna med Swerges bundsförwandter: Frankrikes konung och de lutheriska furstarne i norra Tyskland. Men åt grefve Per Brahe uppdrogs att leda de då pågående fredsunderhandlingarna med konungariket Polen och år 1635 afslöt han också ett stillestånd på tjugusex år med detta rike. Hans sätt att leda dessa underhandlingar blef högljudt och bittert klandradt af rikskanslaren, hwilken också därvid blifwit af Brahe både försummad och förbigången, och det synes som omviljan mellan de båda mäktiga männen från denna tidpunkt stigit till sin höjd. I rådet motarbetades rikskanslaren ständigt af grefve Brahe och att ingå i hofrätten, dit han också hörde (såsom nämndes), kunde han på intet sätt förmås, enär han ej wille sitta under någon annan därstädes, om också äldre. Den nye riksdrottsen Gabriel Oxenstierna klagade högt häröfwer: „han, Oxenstierna, måste sitta i förmyndareregeringen; bland de öfrige i hofrätten war grefve Per den klofaste: denne borde alltså för ärendenas skull tillhållas att gå dit och sköta sin tjänst." Men grefve Per gick ej dit förrän år 1641, då han där som drotts och ordförande inträdde och alltså fick sitta på högsta platsen såsom han det wille.

Det ogagn dessa twister tillskyndade fäderneslandet war stort nog och äfwen för honom själf woro de högst obehagliga. Då därför Oxenstierna och hans anhängare wille att han skulle såsom generalguvernör afresa till Finland, för att ordna angelägenheterna härstädes, som under det långa kriget råfat i nog stor oreda, så satte sig grefve Brahe ej däremot, utan for i

oktober år 1637 öfwer till Åbo. Och nu begynte den del af hans wärksamhet, som för oss medförde största gagnet och som i allan tid skall lända honom till ewärdelig heder.

I Finland stod det på den tiden ganska illa till och wi låna ur Fryxells berättelser ur swenska historien följande skildring af ställningen här samt af Per Brahes åtgärder till dess förbättrande. — Tätta härjningar både under ryska kriget och de inbördes oroligheter, som wäktes af bönderna på slutet af 1500 talet och äro kända under namn af Klubbekriget, hade helt och hållet förstört landet och upplöst all ordning. Afsläsenheten från hufwudstaden och regeringen underhöll och ökade oredan, hwartill för närwarande färskildt bidrog, att landets twänne högsta ämbetsmän presidenten i hofrätten, Jöns Kurck, och landshöfdingen på stället, Rålamb, woro owänner och motarbetade hwarandra. Enhwar lefde som han wille, adeln i wäldswärkan och öfwermod; en Per Dufwa, en Mauritz Horn m. fl. finnas i rådsprotokollerna bittert öfwerklagade. Prästerna utmärktes af okunnighet och laster. Den förre gick så långt att många inom gränsen mot Ryssland warande grekiske präster icke kunde Tader Wår; och Brahe anmärkte som en märklig förkofran att om wintern 1640 funnos kring Rexholm 15 grekiske präster, som kunde trosartiklarna utantill. Tillståndet bland lutheranerne war sådant, att Brahe ansåg nödigt förbjuda antagandet af någon präst, som ej kunde katekesen. Prästerskapets laster kunde i anseende till afståndet och det fränskilda läget blifwa af biskoparna jällan kända än mindre straffade. Biskop Rothowius i Åbo klagar i många bref att han mot sin wilja flyttades till denna swåra befattning och önsfode och bad att få återkomma till sin förra lugna syssla som kyrkoherde i Nyköping. Lekmännen wore ej bättre. Fogdarne utmärkte sig för fylleri och kronostöld, det senare tillsammans och i förbund med präster och bönder. Kronans gårdar och inkomster plundrades af den som lättast kom åt och bäst kunde dölja eller förswara rofwet. När ryttaren fallit eller dött, behöll ofta enkan med tillhjälp af wänner och grannar det underhållshemman hennes man af kronan haft; De la Gardie trodde att folket i Finland på sådant sätt undan-

snillat 2 till 3,000 gårdar. Bönderna bedrogo kronan på både skatter och folk. När utskrifning war pålyst i en by, befans den någongång alldeles öde, ehuru några dagar förut tätt befolkad. Stundom hände att finnarne wid sådana tillfällen brände upp alla sina pörten och flyttade med boskap och bohag till andra näjder i de stora, okända skogarne. Ännu war ingen fullständig jordabo för landet upprättad och många gårdar hade där inga bestämde namn. Att ordna detta alt syntes swårt, om ej omöjligt, ty lydriad och samhällsordning, om den också förut hade funnits, war numera alldeles förswunnen. Desså hade alt sedan gamle Klas Flemings tid (d. ä. slutet af 16:de årh.) icke uti landet warit någon höfding med nog yttre anseende och inre kraft för att hämma oredan.

Nu kom en sådan man uti Per Brahe. Redan wintern mellan 1637 och 1638 gjorde han en resa till Wiborg, Kexholm, Nysslott och Nöteborg samt tillbaka till Åbo. Sommaren samma år till Björneborg och norra Finland. Å början af 1639 återigen från Åbo till Kexholm, Wiborg och tillbaka. Sommaren samma år åter till Helsingfors, Tavastehus, Nysslott, sedan utefter ryska gränsen till Kajana och Uleåträsk; därifrån älfwen utföre till Uleå och efter Bottniska wiken till Åbo igen. Hösten samma år besågs Åland. Wintern 1640 reste han åter till Wiborg, Nyenskans, Nysslott, Kuopio och sedan genom mellersta Finland till Åbo igen. Samma wår åter till Helsingfors och tillbaka. Dessa resor woro så mycket kinkigare som wägarna woro inga eller högst dåliga, land och folk nästan wilde och Brahe själf af swag hälsa, ehuru han lyckligt nog under denna tid slapp hwarje swårare sjukdom. Men dessa resor woro också för landet af oberäknelig nytta. Brahe war en man, som snart genomskådade alla förhållanden och så widt möjligt afhjälpte felen. Han ägde tillräckligt anseende att å ena sidan i Finland skaffa lydriad för lag och regering och å andra sidan i Stockholm göra Finlands rättwisa behof gällande. Från denna tiden — i Finland kallas den grefwens tid — räknar också landet sin uppkomst och förbättring. En mängd oordningar rättades, felaktiga ämbetsmän blefwo straffade och nyttiga författningar ut-

gifna. Här lifasom annanstädes arbetade Brahe förnämligast på främjandet af gudsfruktan och kunskaper. Man började öfversättning af en finsk bibel. Flere stora jocknar blefwo delade och nya kyrkor uppförda. Större barnskolor anlades i Tavastehus, Nyflott och Kerholm. Några lärda skolor dels inrättades, dels förnyades. Ett gymnasium anlades i Wiborg och en ny akademi i Åbo (som nu är flyttad till Helsingfors). Den nya högskolan walde Per Brahe till sin första kansler, hwilket ämbete han bibehöll och med sorgfällighet wärdade intill sin död. Åbo blef befast och erhöll jämte de öfriga städerna bättre styrelse. Soldatutskrifningarna ställes i ordning. Det war här och nu, som man återigen började utskrifwa knektar efter gårdtalet och Per Brahe har egentliga förtjänsten af denna förbättring.

Dyrenstjerna säges hafwa yrkat det Brahe borde ännu några år stanna kwar uti Finland, men denne reste det oakadt hem och aflade i rådet berättelse om tillståndet i nämde landsort och om hwad där blifwit uträttadt. Det war wid sådana tillfällen wanligt att den hemkomne blef af ordföranden d. w. s. rikskansleren å rådets wägnar tackad för sina gjorda tjänster. Men det finnes ej antecknad att Dyrenstjerna sade Brahen ett enda sådant ord. — Så långt Fryxell.

War således den tack han af de styrande rönte ringa, så hade han dock här i Finland förwärfwat sig allas tillgifwenhet och namnet „landsfader“, som bättre än någon minnesstod*) skall åt efterkommande bewara äran af hans namn och minne. Och ännu hafwa wi här i landet det ordstäf om en, som just i passlig tid anländer: han kommer i grefwens tid.

Genom grefwe Gabriel Dyrenstjernas död, som nu inträffade, blef riksdrotsämbetet åter ledigt och nu ansåg sig grefwe Brahe nödwändigt böra komma i åtanke. Men Dyrenstjernska anhanget wille därtill upphöja en af de sina och så hände att wid omröstningen bägge erhöillo ett lika antal röster. Den unga drottning Kristina skulle därför genom lottkastning afgöra walet och

*) Äfwen en sådan skall i närmaste framtid åt honom resas i Åbo med medel hopsamlade i hela Finland.

i närvara af riksförmyndarne tog hon ur en framrätt mössa den lotten, som hade Per Brahes namn. Han blef altså utnämnd till Swea rikes drots och utvecklade såsom sådan mycken berömlig och riksgagnelig värksamhet, både i hofrätten, där han nu tog plats som ordförande, och bland riksförmyndarne, som hade hela styrelsen om hand. Småningom lärde äfwen rikskansleren Axel Oxenstjerna bättre värdera den utmärkte mannen, så att han ofta med beröm talade om hans värksamhet i Finland och yttrade „att grefve Per älskade sitt fädernesland högt.“ Brahe å sin sida wisade mera aftning för Oxenstjerna än förut och småningom uppstod mellan de förre fienderna en nära vänskap, hwilken yttermera bestyrktes genom giftermål mellan yngre medlemmar af de båda förnäma slägterna.

Den 8 dec. 1644 fylde Kristina 18 år och emottog nu såsom fullmyndig drottning styrelsen öfwer Swerges rike med underlydande land, dem hon af sin fader Gustaf Adolf den store ärft hade. Utom området för denna berättelse ligger att omtala huru oförståndigt hon handhade regeringstygglarne och huru rikets inkomster bortslöjades på in- och utländska gunstlingar, hwilkas enda förtjänst ofta nog bestod i förmågan att roa drottningen. Men med allt sitt lättfinne hade hon dock klofhet nog att äfwen värdera den sanna dugligheten, äfwen där den icke framhölls af lysande umgängesgäfwor, och oaktadt Per Brahe mer och mer drog sig undan det wilda hofleswernet, åtnjöt han dock drottningens ynnest i hög grad och fick äfwen sin andel i hennes lysande frifkostighet. Så erhöll han 1645 flere socknar, som lades under hans greffskap Wisingsö i svenska landskapen Öster- och Västergötland samt Småland, och erhöll i Finland Kajaneborg och Kajana socken jämte de stora Kuopio och Jdenjalmi socknar till friherrskap. Senare förunnades honom fullkomlig skattefrihet för hela den stora Wisingsön med dess hemman och invånare samt därjämte öfwer desja senare full domsrätt äfwen till lif och död. Drottningen wille ock upphöja honom jämte Axel Oxenstjerna och Tott till hertiglig wärdighet, men de undanbådo sig alla tre.

Från sommaren 1648 till 1650 wistades han återigen i

Finland och utvecklade fortfarande härstädes samma gagneliga värfjamhet, som vi redan beskifvit. Han lät anlägga städerna Rajana (där han desutom bygde Rajaneborgs fäste), Kristinestad och Brahestad, som honom till ära så benämndes, och skulle än längre här hafwa kwardröjt, om han ej nödgats bivist drottningens kröning, som skedde år 1650, och riksdagen, som hölls samma år. Men i januari kom han redan hit tillbaka och det rundt omkring Bottniska wiken fastän midt i wintern. Dock dröjde han ej här längre än till hösten samma år, då han återwände till Swerge och generalguvernörsämbetet blef indraget. Det nästan tyktes hafwa blifwit upplifwadt och bibehållet endast för hans skull, ehuru vårt lands gagn däraf war omätligt.

År 1654 affade sig drottning Kristina Swerges krona och gick öfwer till romersk katolska religionen, i hwars bekämpande hennes ärorika fader ändock hade offrat sitt konungsliga lif. Hon reste sedan utomlands och dog därstädes föga aftad. På tronen i Swerge efterträddes hon af sitt syskonabarn konung Karl den tionde Gustaf, som till en tyf furste och konung Karl den niondes dotter Katarina. Han war en krigisk herre, som i flere drabningar slog polackarne, med hwilka Swerge råfat i krig, och därefter från Danmark eröfrade en mängd provinser samt nära nog hade underkufwat hela detta rike, endast han fått längre lefwa. Förhållandet mellan honom och grefwe Brahe war det wänligaste och är mycket liknande det emellan Gustaf Adolf och Axel Oxenstjerna. Under danska kriget hade grefwe Brahe öfwerbefälet hemma i Swerge öfwer hela krigsmakten till lands och sjös, hwilket höga förtroende han så ärofullt och tillfredsställande emottvarade att konungen efter freden (i Roskilde) mottog honom „på det kärligaste“ och förklarade sig högeligen belåten med hans wisligen förda bestyr. Han hade och därunder med priswärd oegennyttat bisprungit kronan med sina enskilda tillgångar och föreflog till och med att de förmögnare i landet skulle i eget namn upptaga lån åt fäderneslandet samt till säkerhet därför pantsätta sina gods: att förslaget ej af flere omfattades war ej grefwe Brahes fel. Jönköpings fästning förlåg han på egen bekostnad med munförråd och oaktadt han åt-

njöt laglig frihet från inkvartering, härbärgerade han dock i sitt hus i Stockholm 10 till 12 soldater, uppmanande andra af adeln att göra sammaledes. Såväl denna hans fädernesland bewisade kärlek som hans höga rang och många föregående förtjänster gjorde honom själfskrifwen att efter konung Karl Gustafs i febr. 1660 timade död intaga plats som den förste af riksförmyndarne för hans efterlefswande unge son, sedermera som konung kallad Karl den elfte, ett ämbete, som han jämte sina öfriga befattningar stötte med wanligt nit och mycken framgång. Hans anseende war därunder så stort att han förliknade sig själf wid Swerges vicekonung och då han engång reste genom Linköpings stad, blef han emottagen som en kunglig person, ity att både landshöfding och biskop kommo honom till mötes en half mil utom staden. Dock begynte han nu åldras och drog sig omsider mer och mer undan från statsgöromålen, lämnande plats åt yngre och ärelystnare män. Han lefde likwäl länge ännu och dog först år 1680 den 28 oktober på sin egendom Bogesund i Uppland och begofs i Östra Nyds kyrka, sijnad af hela sitt fosterland och af anförwandter och många enskilda wänner.

Om hans enskilda lefwerne och den stora prackt han på sitt grefwesäte, Wisingsborgs flott, utweklade, låna wi följande beskriwning af den nys nämde häfdateknaren Fryxell, några små förändringar och uteslutningar oberäknade.

Per Brahe war på sin tid Swerges rikaste man. Han kunde därför oaktadt sin benägenhet för hushållning föra en ganska lysande hoffstat och Swerge har fällan sett något därmed jämförligt. Det war tidens sed att högadeln skulle under wistelsen i Stockholm lefwa sparsamt och indraget, men däremot i gresskapen wisa hela prakten af sin rikdom, hela widden af sin makt. De uppträdde där nästan som regerande furstar. I Stockholm infunno de sig förnämligast för att rådslå om allmänna riksärenden, för stolta att i öfrigt låna sin glans af konungahofwet eller att låna sig själfwa till des prydnad och bihang.

Sådan war framför alla Per Brahe. Uti sina gref- och friherreskap hade han såsom sin uteslutande tillhörighet ej mindre än tre städer: Kajana, Brahestad och Grenna. Döden och den

stora indragning till kronan af bortskänkta gods, som kallas reduktionen och inföll under Karl den 11:tes regering, afbröto anläggningen af den fjärde wid Kongs Lena i Västergötland. Den skulle kallas Brahe-Lena likasom Grenna den tiden kallades Brahe-Grenna. Öfweralt i sina besittningar hade eller anlade han wadra flott. Wisingsborg blef dock medelpunkten för all hans prakt och härlighet. På höjden af de åsar, som från östgöta sidan omgifwa sjön Wättern och snedt emot det i denna sjö belägna Wisingsö, uppförde han på det s. k. Gudsbacka ett litet wackert flott med namnet Brahehus och med en utomordentligt skön utsigt öfwer södra delen af Wättern och dess omgifningar; och nästan alt hwad ögat såg och än mera därtill hörde under greffskapet. Denna byggnad war dock blott ämnad till ett hwiloställe, ifall, wid grefwens ankomst till stranden, öfwerfarten till Wisingsö förswarades af mörker, storm eller andra hinder. Då skulle grefwen hwila öfwer natten på Brahehus. Bacen ditupp war dock så brant att den icke bekwämligen kunde åkas eller ridas, hwarför underhafwande bönder måste i dess ställe bära grefwen eller Gudfar på Gudsbacka, såsom de plägade sinsemellan kalla honom. När sedermera han eller hans förnäma gäster skulle resa öfwer till Wisingsö, tillgick det på ståtligt sätt. I Grenna blefwo de emottagne af stadens borgare uppställda i gewär. Därifrån fördes de öfwer i täkta båtar, hwaraf de bästa woro fodrade med rödt kläde. Wid uppstigandet på Wisingsborgs hamntrappa blefwo de från wallarna hälsade med pukor och trumpeter och under wandringen därifrån upp till slottet dånade kanoner från wallarna och från det gentemot liggande Brahehus. På sidorna stodo twänne kompanier af grefwens lifgarde, klädda i blått och hwitt, och hälsade med dubbla salwor herrskapet wid dess inträde i slottet. Detta senare war efter tidens bruk uppfördt i fyrkant och ganska rymligt. Det war omgifwet med wallar och kanoner likasom en fästning och innehöll också rustkammare, kansli, astronomiskt obserwatorium, m. m. Rummen woro möblerade med utmärkt prakt och under måltiden uppfördes taffelmusik af stundom ej mindre än 23 personer med pukor, trumpeter, pipor och allehanda fioler. Om

afnarna blefwo till herrskapets nöje skådespel uppförda af lärjungarna wid den trivialskola, som grefwen underhöll på Wisingsö. Emellanåt fördes gästerna ut på jagt i en djurgård, rik på hjortar, rådjur och allehanda wildt. En annan gång besågs grefwens stuteri, hwarur han med furstlig frikostighet stundom plägade skänka dyrbara hästar åt sitt främmande Trägårdarna gåfwo också anledning till nöje och beundran. De räknade 2,046 fruktbärande trån. Ön war i sig själf härlig att beskåda. Odling och rikdom wisade sig öfweralt och här och där sågos uppresta minnesstenar ester framlidna grefwor Brahe. En stor kopparrhatt war uppsatt på öns midt och på dess ändar en örnen och en swan lifaledes af koppar.

Grefskapet innehöll omkring 560 mantal och gaf till inkomst 18,010 daler silfvermynt. Af sina öfriga förlänningar i Sverge och Finland hade grefwen årligen tillhopa 9,832 daler: summa 27,842 daler silfvermynt årligen. en på de tiderna anseelig summa. Därtill åtnjöt han, såsom ofwan blifwit nämndt, skattefrihet för hela Wisingsön.

På Wisingsborg plägade han tillbringa de större högtiderna och isynnerhet julen. Om dess firande går följande sägen. För att göra festen så lysande som möjligt, befalte han alla underhafwande att till julen uppstjuta sina bröllop, men då blefwo de också af grefwen själf bekostade. Wid Wisingsborg lät han för sådant ändamål uppföra en stor sal, i hwilken det mångtliga gemensamma bröllopet firades och dit det grefliga herrskapet nedgick för att på en stund åskåda sina underhafwandes glädje och emottaga deras tacksamhet. Men Per Brahe, ehuru rik och mächtig, förmådde dock ej att wid sådana tillfällen hålla sina bönder i ordning. Enligt råare människors wana herskade täflan, owilja och agg mellan invånarne i nästgränsande landskap. Likaså här mellan östgötar, wästgötar och smålämmingar. Som wälplägnisgen sleg i hufwudet, i samma mån stego ock modet, öfwermodet och grälsinnet, så att bröllopen nästan alltid åtföljdes af slagsmål, blodsutgjutelse och stundom mord. Per Brahe förmanade, warnade, straffade, men fåfängt. För att hålla de stridslystne från hwarandra, uppförde han slutli-

gen tre färfilda bröllopsjalar, en för hvardera af de tre landskapens allmoge, och på detta fätt lyckades han förefomma de värsta wäldsamheterna. Då hände sig att en främling, som tillbragte julen på Wisingsborg, gick ned för att bese folket och desjs bröllopsfeder. Inkommen i första salen och efter en stunds åskådande frågade han: hwarifrån ären I, godt folk? — Wi äro östgötar, Gud wari loff! swarade med själförnöjd uppsyn en frodig och wälbehållen bonde. — Främlingen gick till andra stugan och gjorde samma fråga. — Wi äro smålänningar, Gud här om ofs! swarades med den klagande småländska munarten. — Inkommen i den tredje stugan, framstälde främlingen äfwen där samma spörsmål. Med hwas och snäfsande ton swarade honom en bonde: wi äro wästgötar, will du wejtat! Det gresliga herrskapet log åt berättelsen och man har i dessa swar welat se spår af de trenne befolkningarnas olika lynnen.

Det finnes inga spår att Brahe till underhafwandes förtryck misshandlat den stora makt han innehade. Han synes twärtom hafwa varit en allwarlig och rättwis, men därejämte god och wälmenande husbonde. Han war isynnerhet wärksam till spridande af ljus och kunskaper. Själw war han hemma i många stycken särdeles i matematik, hebreiska och historie, och hwad han för spridande af lärdom och upplysning gjorde är mer än mycket. Swad han i sådant afseende uträttade här i Finland, hafwa wi redan omnämt och på Wisingsö anlade han på egen bekostnad en trivialiskola försedd med trädgård, bibliotek och obserwatorium, samt stipendier åt tolf på ön födda, wälartade gosfar. Tillika ditstafvade han ett eget tryckeri, hwarifrån utgäfwos åtskilliga arbeten isynnerhet i swenska historien, hwilken han mycket älskade.

Fem färfilda medaljer förwara hans bild och hans namn åt efterwärlden.

Och må wi till sist anföra ett omdöme af en hans samtida öfwer honom: „Ingen höll konung Gustaf Adolf så mycket af att wara med som greswe Per Brahe, hwilken ock för- tjänte detta förtroende, ärlig och redligt sinnad, som alltid lade

godt till för hvar och en af undersåtarna, talande icke illa om någon. En herre af ett godt, rättrådigt och medlidjamt sinne och hjärtelag och allmänt älskad, därjämte lärd, boksynt och rasker pilt i frig."

Härmed sluta wi denna teckning af en man, som måhända mer än någon annan gagnat vårt fosterland. Årdt och älskadt lefwe hans minne i våra bygder!

Skärmytslingen på Ålgsjö;

ur Nylands frigsminnen från år 1788—89.

En wacker sommarmorgon i början af juli månad för några år sedan begaf sig ett sällskap unge män på en seglats i den för sin naturskönhet bekanta Yngå skärgården. Utgångsstället war wid mynningen af den å, som utfaller i Yngå fjärden eller Kyrkfjärden såsom den inom socknen benämnes. Kosan togs genom det mest åt wäster belägna af de tre sund, förmedels hwilka Kyrkfjärden står i förbindelse med de yttre fjärdarna, ifrån hwilka den åtskiljes söderut af de wackra holmarna Skjämö och Wåhlö, samt österut af den långa och smala Lågnäs udden. Styrande längs Kyrkfjärdens wästra strand, som öfweralt bekränjas af löf- eller barrskog, seglade man under den gladaste sinnesstämning för en frisk nordost förbi Skjämö udden lämnande till höger Bastubacka lastageplats och den naturföna Swartbäckwiken, samt den sydligare belägna Swartbäckudden. Ifrån öppningen af sundet, som af skärboarne benämnes Barfarsund, hade man en tjufande utsigt öfwer den ytterom belägna Norrfjärden, på hwars skummande böljor båten med ilande fart fördes mot ett trångt sund, beläget emellan det med riklig barr- och löfskog bewynda Jakob-Ramsjö och yttersta udden af Stor-Ramsjö, likaledes försedd med riklig wärtlighet och wacker utskjutande uddar, emellan hwilka de lugna wikarna inbjudande winka roddaren till en behöflig hwila. Genom detta sund gick färden vidare öfwer den lilla Korsfjärden till den ytterom belägna

Baröfunds fjärden eller, såsom den af fiskarena i trakten benämnas, Sysslefjärden. Denna af de skönaste omgifningar befransade fjärd utgör inloppet till Baröfunds segelled. Fjärden begränsas i norr af Stor- och Jakob-Ramsjö och i söder åt västra sidan af det långsträckt Älgsjölandets löfbeprydda stränder, men ligger åt östra sidan öppen för finska wikens böljor. Mot sydligaste udden af Älgsjölandet, kallad skatan styrdes den framilande båten utan att något särdeles inträffade om bord på densamma, utom att några ölbuteljer till mycken fromma för båtens törstande besättning fingo lätta sina korkar och sitt innehåll, hvarwid anmärktes att styrmannen enligt öfelig sed förjag sig med broderlotten dock ej utan knot från den öfriga besättningens sida.

Efter att hafwa fringsjelat Älgsjöskatan fick man sigte på en särdeles lämplig landningsplats, belägen i en liten wik emellan två utfskjutande bärguddar, hvarpå beslut fattades att lägga i land i den lossliga affigten att koka kaffe. De yngsta i sällskapet twänne gossar om 11 år sicksades uppåt den skogsbemyrna udden för att hämta kaffewed. De öfriga sträkte sig makligt i solskenet på strandens gröna gräsmatta, ifrigt blosjande på wärliga studentpipor och muntert glänmande om hwarjehanda. Det behagliga lugnet afbröts dock ganska hastigt och owäntadt af de bägge gossarna, som försträckt kommo nedrusande från skogen. Orsaken till deras rädsla efterfrågades och den ena förmådde med möda framstamma att han sett en dödsfalle. Genast beslöt man att undersöka sanningenligheten af denna uppgift och tågade inåt skogen. Pojkarna förmåddes med möda att wisa vägen och höllo sig hela tiden tätt inwid de äldre. Efter något letande upptäcktes också ganska riktigt strax inwid ett mindre stenröse öfre delen af en människofalle. Förwåningen war allmän i början. Slutligen hämtade man sig dock och enhwar sökte på sitt sätt utreda den underliga företeelsen. En af sällskapet, hvars håg stod åt att blifwa domare, började med en förnumstig min framfatta misstankar om något hemligt brott, som låg doldt under den jord sällskapet som bäst trampade. En annan åter, som slagit sig på naturvetenskaperna, förmodade att

hufwudskallen tiåhörde någon drunknad person, som för många tider tillbaka blifwit uppkastad på land, då watten ännu stod så högt att sådant warit möjligt. En tredje medlem af sällskapet, hwilkens sträf wanden legat på historiens fält, stod i början mycket tankfull, men plötsligt upplarnade hans panna och han utropade med segerglädjens wißhet, att det säkerligen war här, som man begrafwat de tappra män, hwilka föllo i den häftiga striden på Älgsjö under 1788 års krig. De öfriga brummade i början emot, men fruktande att röja altför mycken okunnighet i fosterlandets häfder, gåfwo de slutligen efter och man beslöt att begifwa sig till ett närbeläget fiskaretorp, för att närmare förfråga sig om sammanhanget med hufwudskallen.

Efter en kort wandring kom man till målet och inträdde i den färdeles renliga och snygga fiskarestugan. Till sällskapets lycka war huswärden själf hemma och sade sitt glada och hjärtliga wälkommen.

Efter något samspråk i alldagliga ämnen, rykte historikern försigtigt fram med en förfrågan, huru en hufwudskalle kunnat komma till det ställe, hwarest den af sällskapet blifwit anträffad. Fiskaren såg upp helt förwånad och utropade: „Hafwa herrarna funnit en hufwudskalle?“ På ett jakande svar yttrade han vidare: „Det har alltid bedröfwat mig att se de mulnade benen efter de tappra krigare, som här fått sin bane, ligga utsatta för sol och wind och städse har jag gömt dem undan, då jag gått där förbi och funnit dem ligga framme, men förmodligen har någon ofynnig människa eller något djur åter dragit dem fram i dagen. Gärna skall jag för herrarna berätta huru desja ben kommit att hwila på den ensliga udde, där jag fått min bostad. Jag har hört berättelsen härom af mina föräldrar och andra äldre personer, som lefde i den tiden då detta tilldrog sig.“ — Fiskaren började sin berättelse i enkla ordalag på socknens wäljudande bygdemål och wi skola försöka att återgifwa densamma, något förfullständigad af historikerns tillägg och anmärkningar, enligt den af Schantz utarbetade historie öfwer 1788 års krig.

Då kung Gustaf den tredje herskade öfwer Swerges rike blef ofred i landet med ryssen. Den raske konungen wille nu

taga tillbaka allt det, som Sverges krona förut varit twungen att afstå till Ryssland. Han trodde sig lyckas häri så mycket bättre, emedan ryska riket war inweckladt i ett krig med turken och därigenom ej i stånd att använda tillräcklig styrka. Företaget skulle utan twifwel haft den önskfade framgången, om ej konungens egna krigsbefälhafware, till stor wanära för sig, blifwit upproriske och welat twinga konungen till fred, emedan han utan ständernas tillstånd börjat ett anfallskrig, hwilket war emot regeringsformen. Skenbarligen tyktes herrarna hafwa rätt, men så war dock ej fallet, emedan kriget war företaget lika mycket för att skydda egna gränser, som för att utwidga dem. Herrarna uträttade dock så mycket att det gynnsamma tillfället gick förbi till stort men för fäderneslandet. Deras widare anslag bragtes dock om intet af den snillrike konungen, som åter följande året eller 1789 fortsatte kriget med stor mandom, ehuru ej alltid med lycka. Man krigade både till lands och sjös. Flottan war fördelad i två afdelningar, af hwilka den ena, som bestod af stora krigsfartyg, anfördes af konungens broder hertig Karl, sedermera Sverges konung under namn af Karl den trettonde, och den andra, som mest utgjordes af smärre fartyg och kallades skärgårdsflotta, af amiral Ehrenswärd. Den stora flottan hade lycka nästan under hela kriget och tillkämpade sig genast första året den betydliga segern wid Hogland: icke så skärgårdsflottan, som led ett betydligt nederlag wid Swensksund den 24 augusti 1789. Denna swåra olycka hade äfwen stort inflytande på tilldragelserna i våra trakter.

Under hela kriget hade ryssarne ifrigt bemödat sig att hindra kustfarten längs nyländska skärgården och togo därför sina mått och steg att stänga inloppet till Baröfunds farled, hwarigenom alla fartyg, som ämnade sig österut, omwilforligen måste passera; synnerligast behöfdes fri fart för de fartyg, som tillförde den i östra Finland stridande hären prowiant. För att förekomma stängandet af detta wigtiga farwatten äfwen som att i allmänhet skydda den nyländska kuststräckan wäster om Porkkala udde, hade redan tidigt på sommaren en mindre afdelning af skärgårdsflottan, under befäl af baron Rayalin, blifwit konunen-

berad att kryssa i dessa farvatten. Ofta föreföllo här små skärmytslingar, under hvilka än den ena än den andra hade öfverhanden, utan att något afgörande inträffade. De våra anlade äfwen batterier på ömse sidor om Syssleffjärden eller Baröfunds inloppet, nämligen här på Älgsjö och på Jakob-Ramsjö. Rysjarne åter å sin sida hade uppfört ett batteri å Porckala udde, på hwars östra sida deras hufvudstation war belägen. Denna station anfölls tvänne gånger af baron Rayalin, dock utan synnerlig framgång, ehuru man stridde med mycket mod på båda sidor.

Efter det ofwan omtalade för våra wapen olyckliga slaget wid Swensksund förändrades äfwen ställningen i våra trakter, ty nu singo rysjarne bättre rådrum att fullfölja sina affiqter, alldenstund skärgårdsflottan måste ligga stilla inwid Swartholms fästning för att reparera de lidna skadorna. Man iakttog att fienden dagligen erhöill förstärkning och farhågan för ett anfall på våra batterier och fartyg började öfvergå till wisshet. Redan den 17:de september utgjordes hans styrka af 4 linjeflepp, 4 kuttrar, 3 briggar och en såkallad bombkitz. Å vår sida fans endast fem galerer, två kanonbarkassar och ett fartyg kalladt Norden. Denna styrka posterades nu i ställning att försvara inloppet till Baröfund och betäcka ryggen af batterierna på Älgsjö och Jakob-Ramsjö.

Den 18:de kl. $1\frac{1}{2}$ 3 eft. m. börjades ganska riktigt det wäntade onfallet med stor häftighet. Wär mycket underlägsna styrka kunde endast hålla stånd en timme, ehuru de fiendtliga fartygen beskötes både från galererna och batterierna. Befälhafwaren anbefalde återtag, hwilket äfwen wärkställes i ganska god ordning, utom att en galer, som skulle betäcka Älgsjöbatteriet råfode på grund och måste uppbrännas. Batterierna på Älgsjö och Jakob-Ramsjö anföllos nu med fördubblad häftighet af fienden och måste efter kraftigt motstånd öfvergifwas, sedan kanonerna blifwit förnaglade. Våra fartyg drogo sig tillbaka åt olika håll; en afdelning drog sig åt udden wid Bastubacka och en annan åt östra sidan af Ryrffjärden mot Lågnäsländet. Fiendtliga fartygen förföljde bägge afdelningarna med stor häf-

tighet. Den afdelning som dragit sig åt Lågnäsudden blef till och med andra dagen anfallen af två ryska fartyg, hwilka dock efter en timmes strid måste draga sig tillbaka, sedan det ena förlorat en mast och eljes blifwit så illa tilltygadt att det senare af fienden själf uppbrändes. Förlusten af manskap war å wår sida obetydlig. En swårare förlust ledo rysarne därigenom att ett stort linjeskepp stötte på grund och måste uppbrännas utanför Jakob-Ramsjöudden.

Hela södra delen af skärgården beherstades nu af rysarna, hwilkas styrka ökats till tjuguen större och mindre fartyg. Desså företogo de sig att landstiga både på Älgsjö och Jakob-Ramsjö; betydliga fältwärf uppkastades på bägge öarna, järdeles den förre, som tyktes ämnad till en fast hufwudstation för den ryska styrkan. Efter att hafwa landstigit på Älgsjöskatan tågade rysarna längs hela ön ända till byn, som är belägen på dess wästra ända. Inwånarena blefwo mycket försträcka af detta besök och flydde hals öfwer hufwud till det närbelägna Stor-Ramsjö. I den förwirring, som härwid uppstod, råkade ett boningshus i brand, owisjt om det skedde genom fiendens förwälande eller genom byfolkets egen oförsigtighet; säkert är dock att alt folket skylde på rysarna. Elden utbredde sig sedan vidare så att nästan hela byn nedbrann utom två eller tre hus. Rysarna förblefwo dock ej länge i byn utan drogo sig åter tillbaka till sina fältwärf på östra udden, där de fortforo att befästa sig. Då och då sändes äfwen smärre afdelningar att oroa våra gallerer, som fortforo att hålla sig i Ryrkfjärden.

Wid samma tid, som dessa händelser tilldrogo sig i skärgården, hade en brigad soldater under befäl af öfwersten, baron Gustaf Mauritz Armsfelt, anländt från Stockholm och befann sig på marsch åt Borgå för att förstärka armén i östra Finland. Underrättad om rysarnas ofwan berättade företag, wände han genast om och tågade med hufwudstyrkan till Jngå, samt utstälde här och där spridda afdelningar för att bewaka hela nyländska kusten, emedan fienden äfwen börjat göra landstigningsförsök. Sålunda gjordes ett försök att landstiga wid Lågnäsudden och Knipholmen, hwilket mislyckades, ty fienden möttes

här af ett jägarkompani under befäl af kapten Silfwerfwärd; ett annat på Swartbäcksudden omintetgjordes af ett kompani under befäl af majoren, baron von Begeſack, ſom med fäld bajonett dref ryſjarna tillbaka till ſkeppen.

Af alla deſſa företag, jämförda med de underrättelser han fortſarande erhöſt från Älgsjö, inſåg baron Armfelt att ryſjarnas affigt war att här uppfätta en beſäſt ſtation för att framdeles möjligen göra en landſtigning; tydligt war äfwen att ryſjarna ifrån ſin faſta ſtällning ſattes i ſtånd att oroa, om ej helt och hållet förhindra, kuſtſarten längs Nyland, hwilket ſkulle gjort huſwudhären ſtort afbräck, emedan prowianten då måſt forſlas landwägen. Att åter förekomma alla dylika planer blef nu Armfelts närmaſte ſystemål. Wigtigaſt war att fördrifwa ryſjarna från deras fältwärf på Älgsjö, ty därigenom ſkulle de tvingas att åter ſtrida endast till ſjös.

Af naturen behjärtad och tilltagſen beſlöt han därför att genom ett djärft företag på en gång aflippa alla fiendens planer wid deras rot. Genom ſäkra underrättelser af de från Älgsjö byn flydda inwånarena, ſynnerligaſt en gammal lotsälderman wid namn Röman, ſom med mycken djärſhet utforſkade ryſjarnas ſtällning och styrka, blef han förwiſſad om att fiendliga styrkan på Älgsjö ej kunde öfwerſtiga femhundra, hwilka enligt ryſka ſeden ofta aflöſtes och erſattes af andra. Han fattade i följd häraf den planen att nattetid öfwerſaska och tillfångata eller fördrifwa denna styrka. Till detta ändamål utwaldes det bäſtaſte manſkap från alla regementen nämligen 100 man af Närikes och Wärmlands, 300 af Bohuſläns och 100 af Dals wargerings regementen. Utgångſtället på faſta landet berättas hafwa varit Joddböle by. Natten emellan den 29 och 30 ſept. begaf man ſig härifrån öfwer Norrfjärden och Stor-Ramſjöholmen, ſamt widare på galerernas åſpingar och ſlupar öfwer Baröſunds farled; landſtigningen wärktälldes wid den ſåkallade Romnäs bryggan på Älgsjölandets nordväſtliga udde.

Här fördelades manſkapet i twänne afdelningar, ſom på olika wägar ſkulle tåga fram mot den ryſka beſäſtningen. Längs hela holmen löpa twänne dåliga och obanade ſtigar en på norra

och den andra på födra sidan. På dessa begåfwo sig nu de bägge trupperna med möda dragande sig fram i nattens mörker. Sömniga och trötta stapplade soldaterna än mot en stubbe, än mot en sten eller tufwa och höllo med swårighet ordning i lederna. Såsom wägwisare hade den ena afdelningen, som anfördes af baron Armfelt och tågade födra wägen den raika och tilltagsna Röman; den andra anfördes af baron Begejack och lotfades af en annan karl från Älgsjöbyn.

Kl. $\frac{1}{4}$ till fem på höstmorgonen stötte Armfelt med sin afdelning på en sofswande rytt poitkarl, som enligt sägen genast afwäpnades af Röman och bragtes till ewig tystnad. Emellertid hade Armfelt endast 200 man med sig, emedan en del af den andra afdelningen först något senare kom fram efter att hafwa stormat en förhuggning inwid stranden. Det oaktadt beslöts dock genast att göra anfall med fälld bajonett.

Den första, som rusade fram war en underofficer wid Bohustäningarne wid namn von Brömsen; han stormade fram med djärfwaste mod och banade wäg för de sina, hwilka äfwen ej woro sena att följa efter. I detsamma man kom öfwer förskansningen sökte en rysk affyra en kanon på de angripande, men i det afgörande ögonblicket störtade löjtnant Holmdorff med utmärkt själsnärwara och rådighet fram och upplyste med sin azel kanonen så att skottet gick öfwer. Baron Armfelt själf rusade äfwen fram bland de första, men stupade omkull då han skulle hoppa ned inåt förskansningen och föll i armarna på en färad swensk, som omfamnade honom och döende wälsignade sin chef och sitt fosterland.

Ett lifadant mod ådagalade äfwen baron Begejack; genast i början inträffade en händelse, som satte hans själsnärwara på ett hårdt prof. Det inträffade nämligen att några af hans soldater, hörande till Dal-wargeringen, trötta och modlösa af den långa marschen, wägrade att rycka framåt i det afgörande ögonblicket, utan wände sig till flykt. Genast kommenderade anföraren halt med tillägg att den, som tog ett steg längre, skulle vara dödens! Detta åtluydes ej af twänne soldater, hwilka tillika riktade sina bajonetter mot anföraren; detta djärfwa trots

uppretade honom till den grad att han genast nedsköt den ena soldaten och fårade den andra döbligt med sin sabel. Därefter påminte han sin trupp om ärans fordringar, kommenderade högerom och nu woro alla williga att följa sin anförare, som själf gick i spetsen.

Striden blef kort men häftig, ty rysarna försvarade sig med förtwifladt mod, sedan den första öfverraskningen öfwer det djärfwa anfallet lagt sig. Allt måste dock wika för den ofantliga djärfhet, hwarmed de våra trängde på. Efter en half timme war hela fältvärfket intaget och dess besättning till största delen drifwen utför den branta stranden i sjön, där de flesta drunknade eller döddades af kulor från den utanför liggande ryska flottan, som genast börjat skjuta, då stridsbullret nådde dem. Femtiosex man togos till fånga och några och sextio lågo på walplatsen. Af den olyckliga besättningen kom ej en enda åter till de fina.

Förlusten å vår sida war ej obetydlig; den utgjordes af 12 man döda och 46 fårade, hwaribland 5 officerare.

De intagna fältvärken förstördes genast och kanonerna, 8 till antalet, förnagrades. I bytte erhöles 250 gewär, åtskilliga munderingspersjedlar, jämte något proviant och bränwin. Efter slutad affär begaf sig truppen åter till fasta landet, utom 200 man, som lämnades kvar att bewaka Älgsjölandet och förhindra alla landstigningsförfök.

Denna synnerligen djärfwa och lyckliga strid ländet såwäl befäl som manskap till stor ära; den war också märkelig i det hänseendet att alt å vår sida afgjordes med bajonetten utan tillhjälp af kanoner. Andamålet med densamma wans äfwen fullkomligt, ty rysarnas alla widare landstigningsförfök upphörde; endast fjällan oroades våra i Ryrkfjärden liggande fartyg. Slutligen anlades åter batterier på Älgsjö och Jakob-Ramsjö, hwarefter våra kanonslupar begafwo sig ut mot fienden, som dock ej mera höll stånd, utan började dragas bort, så att den lilla skärgårdsflottan redan den 27 oktober kunde begifwa sig till Selsingfors i vinterkwarter.

Under det följande året, som kriget ännu fortsattes, fingo

våra trafter i allmänhet vara i fred och budskapen om den tappre konungens segrar woro nästan det enda wi erforo af friget.

Sedan fiskaren slutat sin berättelse, begåfwo sig alla åter tillbaka till landningsstället, där kaffet intogs på den friska gräsmattan under lifliga samtal om 1788 års frig och dejs hjältar, hwarefter seglatjen fortsattes, men nu med kosan hemåt, dit hela sällskapet lyckligen anlände, belåtet med sin färd och det wackra minne af fädrens bedrifter, som fiskarens enkla berättelse wänt till lif.

Kriget 1808—9.

Jag såg ett folk, som kunde allt
Blott ej sin ära swika,
Jag såg en här, som frös och swalt
Och segrade tillika.

Runeberg.

I början af vårt århundrade satt på Frankrikes kejsartron en af de märkligaste män, som någonsin lefwat: Napoleon Buonaparte. Från ringa stånd hade han genom snille och utmärkta bedrifter swingat sig upp till herskare öfver ett af jordens wäldigaste riken och i hela vår wärldsdel finnes intet land, som ej i mer eller mindre grad skulle warit draget inom kretsen af hans mäktiga inslytande. Äfwen vårt undangömda Finland, som på hans tid ännu fortsfor att wara förenadt med Sverige till ett konungarike, undgick ej detta öde och det war på Napoleons uppmaning för att hämnas på Sverges fiendtligt sinnade konung Gustaf den 4:de Adolf, som ryske kejsaren Alexander den 1:ste företog sig Finlands eröfring. Äfwen med Danmark råfode Sverige ungefär samtidigt i krig, hwilket gjorde att en stor del af swenska krigshären måste kwarstanna wid danska gränsen i stället för att affändas hit till Finland, där dess tjänst wäl hade warit af nöden.

Finland war därför wid krigets början lämnadt till sina egna stridskrafters försvar, hwilket ock under en bättre anförare hade warit fullt tillräckligt, emedan dessa bestego sig till ungefär 17,000 man och den styrka, hwarmed rysarne den 21 febr. 1808

öfvergingo swenska gränsen wid Rymmeneälf, ej utgjorde mer än 16,000. Men swenska befälets största olycka i detta krig war en falsk fruktan för fiendens inbillade öfvermakt, som förlamade alla ansträngningar af den hjältemodiga hären och påbjöd återtåg, där hwar mans mest brinnande önskan war att få slåss med fienden. Så skedde det wid Tavastehus, dit hären efter flere för swenska wapnen ärofulla skärmytslingar (wid Elimä, Muttom, Kuuskoski, Salmela, Käkelä) dragit sig undan. Ungefär 6,000 man woro här samlade, brinnande af stridslust, och ryska hären war ej talrikare. Den åldrige general Klercker, som war öfverbefälhafware öfver swenska hären, ämnade därför äfwen skrida till anfall, men just i detsamma ankom den nye öfverbefälhafwaren grefwe Klingäpor, af konungen utnämnd till högste krigschef i Finland, om hwilken det heter i Fänrik Ståls sägner:

Då kom Klingäpor, fältmarskalken, stolt som majestätet själft
Med två hafor och ett öga och af hjärta knapt en hälft,
Då kom Klingäpor, tog befälet med sin höga titels rätt
Och gaf order, han som Klercker, men hans order war reträtt.

Och reträtt (återtåg) blef det, oaktadt general Klercker erbjöd sig att med sitt hufwud answara för den lyckliga utgången af en strid. Den 7 mars bröt hären upp från Tavastehus och nu gick återtåget norrut i så snabb marsch att swenska armeen redan i medlet af april befann sig i trakten af Uleåborg, i nordligaste Finland. Smärre strider föreföllo därunder wid Ypperi, Wiret och Pyhäjoki, hwarwid de swenske krigshöfdingarne Gripenberg och von Döbeln med sina soldater gjorde fiendens öfverrumplings- och kringränningsförsök om intet. Men ryssarne följde ändock tätt efter och den 18 april twangs swenska hären att bryta opp för att draga sig bakom Siikajoki älf. General Adlercreutz, som ledde anordningen af återtåget, hwilket skedde under häftigt angrepp af de påträngande ryssarne, såg att desse i sin öfver att kringgå swenskarne, alt för mycket förswagat midten af sin slagordning. Strax befallde han major

Hertzen med Nylands jägare att wända om öfwer den tillfrusna ån och intaga kyrkobyn med storm. Det lyckades och sedan swenskarne erhållit den ena förstärkningen efter den andra, blefwo rysjarne efter tappert motstånd utkastade från byn och förföljda en half mil bort. Detta war den berömda segern wid Siikajoki, som wäl icke förorsakade rysjarne något betydande nederlag, men återgaf åt den genom återtåget nedslagna swenska hären gladt mod och tillförsigt. Tron på deras egen styrka war befast hos soldaterna och den förblindade öfwertygelsen om rysjarnes öfwerwinnelighet blef skingrad som en dimma för vinden.

Men så war det ej med grefwe Klingspor. Dagen efter slaget satte han sig igen i sin släde, besalde kuskten att köra norrut och hären att följa efter. I stället för att fullfölja sin seger nödgades den således dragas sig tillbaka till Lumijoki, som det hette för att komma i närmare förbindelse med de sawolakska regementena under grefwe Cronstedt, hwilka lågo wid Frantzila. Rysjarne förjde dock för att den icke i lugn länge där fick kvarblifwa. General Bulatoff anlände från Kuopio med 2,000 man och 5 kanoner för att förstärka den ryska huswudhären, som stod under general Tutschkoffs befäl. För att hindra de bägge ryska fördelningarnas förening bröto Adlercreutz och Cronstedt upp samt tågade under natten mot den 27 april till Rewolaks, där rysjarne lågo. Adlercreutz, som först kom fram, angrep genast, men emedan han war för underlägsen i manstyrka, måste han efter 3 timmars häftig strid dragas sig tillbaka. Då ankom Cronstedt med sina trupper och rysjarne nödgades nu till återtåg efter att hafwa förlorat omkring 800 man i döda, sårade och fångne, däribland general Bulatoff själf och hans 3 adjutanter. Afwen för de wära aflopp icke striden utan förluster.

Men också segern wid Rewolaks begagnades icke af den oförebätterlige Klingspor så som sig bort. Rysjarne tågade wäl undan och swenskarne förföljde, men i sakta mak, och i hela 7 weckors tid höll Klingspor owärksam sitt huswudkvarter i Brahestad med förtrupp i Kalajoki, ehuru han hade 9,000 man och några och fyratio kanoner, samt sålunda war jämstark med fienden.

Emellertid war genom Bulatoffs nederlag wägen till Kuopio fri och inga andra ryska trupper funnos där än en afdelning på 500 man, som under öfwerstelöjtnant Abukoff stod wid Pulkila. Emot dem sändes den tappre öfwerste Sandels, hwilken den 2 maj tidigt på morgonen öfverraskade rysarne och tog anföraren jämte större delen af hans trupp tillfånga efter en 4 timmars hårdnackad strid. Därpå utsände han mindre afdelningar fring landet och många betydande ryska transporter med lifsmedel och förnödenheter blefwo borttagne. Äfwen allmogon reste sig under anförande af landtmätaren Boisman och kollegan Gummerus och wid Jdensalmi lyckades bönderna bemäktiga sig en rysk transport om 200 last jämte dess betäckning af 50 man. En bonde stupade därwid och en annan, Erik Ollikainen, som främst rusade på fienden, utmärkte sig så att han erhöll tapperhetsmedaljen.

Kuopio stad återtogs från rysarne af kapten Walm i spetsen för 200 man soldater af Sandels afdelning och en skara bewäpnad allmoge den 7 maj genom ett nattligt angrepp, hwarwid 300 fångar och betydliga förråd af prowiant och bewäringssperfedlar föllo i swenskarne's händer. Den tappre öfwerste Fahlander, som äfwen utmärkt sig wid Pulkila, gjorde med en liten skara ett ströfståg wästerut inemot ryska huswudhären och eröfrade så godt som under ögonen på 2,000 ryskar, som ilade till undsättning, deras förråd och tillfångatog eller fördref betäckningen. Bönderna bewäpnade sig öfweralt och gjorde fienden alt afbräck de kunde, hwaraf närmaste följden war att rysarne, som hittills hållit god manstukt, begynte plundra och bönderna måste flykta till skogs intilldessa nästa winter med hunger och nöd dref dem hem igen. Rysarne, som genom sandelska afdelningens framryckande ända till ryska gränsen blifwit uppskrämde, skyndade att draga till sig förstärkningar och Sandels måste slutligen, efter att inom denna korta tid med sin ringa styrka hafwa eröfrat 100 kanoner och tagit 1,000 man tillfånga, draga sig undan till Toiwola på en halfö i sjön Kallawesi, skild med ett bredt sund från Kuopio stad. Här skola

vi lämna honom för att efterse hwad under tiden sig tilldragit på andra orter i landet.

Utanför städerna Lowlisa och Helsingfors hade svenska regeringen till försvar mot rysarne anlagt med ofantlig kostnad två fästningar: Swartholm och Sweaborg. På den förre war major Gripenberg kommandant, och wid ett frigsråd, som hölls den 24 febr., förpliktade sig alla edeligen till att leswa och dö med hwarandra, icke uppgifwa fästningen åt fienden förrän åtminstone en storm blifwit afflagen och att anse den som förrädare, som talade om att gifwa sig sålänge det fanns proviant och ammunition. Traktens allmoge täslade i att förse fästningen med alla förnödenheter och lämnade besättningen uppgift på fiendens antal.*) Icke des mindre herskade det öfwerdrifna begrepp om den ryska makten hos svenskarne och då fienden den 8 mars begynte beskjuta fästningen, glömdes snart det stolta beslutet att hålla ut till det yttersta. Efter 8 till 10 timmars beskjutning, utan att murarne lidit minsta skada eller en enda man blifwit dödad, gaf sig Swartholm till rysarne med 600 man och 200 kanoner den 18 mars. Det war ett sorgligt tecken till hwad som skulle ske wid Sweaborg. Denna af den store Ehrenswärd anlagda starka fästning war på det bästa försedd med förråd af alla slag och försvarad af en garnison om 7,000 man dels svenskar, dels finnar, och i hamnen därinnanför låg största delen af svenska skärgårdsflottan inkrusen. Befålet i fästningen fördes af viceamiralen Cronstedt, en man i sina bästa år och som under kon. Gustaf den 3:djes krig med Ryssland utmärkt sig för mycken personlig tapperhet. Man hade således all anledning tro att Sweaborg skulle göra skäl för sitt namn och åtminstone hålla sig intilldess undsättning från moderlandet hunne ankomma, så mycket mer som antalet af de ryskar, hwilka den 2 mars intogo Helsingfors och omringade fästningen, endast utgjorde en tredjedel mot besättningen. Och ehuru de sedan be-

*) Den 26 febr. inkommo bönderna med 12 last, själfwe försedde med laddade bössor och beredde att med lif och blod försvara sig, för att kunna, såsom de sade, förekomma swält hos garnisonen.

kommo betydliga förstärkningar, woro de dock aldrig ens jämförbara med de belägrade. Men ryske befälhafwaren general van Suchtelen fann snart att Cronstedt ej war rätt mannen att förswara en så vigtig post, likasom ock att i hans omgifning personer funnos, som kunde wara ägnade att befordra fästningens öfvergång på underhandlingens väg. Därför omtalas äfwen i brefvärlingen mellan ryska öfverbefälhafwaren grefwe Burhoewden och krigsministern att fästningen blifwit beskjuten med guldkrut, och ehuru möjligt är, att kommandanten Cronstedt själf endast af ängslan och mesaktighet drifwits till fästningens skamliga uppgifwande, torde tywärr icke kunna förnekas att inom krigsrådet funnos svenske och finske män nog äreförgätne att sälja sitt fosterland för slem winnings skull. Af krigsrådets 17 medlemmar, uppgifwer en ryfsk författare, „war största delen därtill förberedd“. Sedan därför garnisonen genom låtsade angrepp dag och natt blifwit oroad, falska underrättelser om rysarnes segrar och Swerges förtwislade ställning blifwit i fästningen införda, försäkran lämnad att ryske kejsaren beslutit uppoffra 24,000 man till fästningens stormande, stormstegar uppstaplade på Helsingfors gator och ryska armén genom skenfagra intåg af nattetid åter utmarscherande manskap fått utseende af att wara många gånger talrikare än den i själfwa wärket war, beslöt den förtwislade kommandanten Cronstedt „för att winna tid, rädda flottan och spara krut och kulor“ att ingå ett wapenstillestånd på sådana wilkor att om icke en hjälpsändning från Swerge af minst 5 linjeskepp innan den 3 maj hade inlupit i hamnen, skulle fästningen öfwerlämnas åt rysarne. Under tiden skulle de dock få besätta Långörn, Väster Swartö och Bill Öster Swartö, men icke å dem få uppfasta några wärk mot fästningen. I händelse kapitulationen komme till stånd, skulle besättningen få utmarschera med all hedersbewisning, men icke mera få tjäna mot Ryssland i detta krig. — Då dessa wilkor uppgjordes woro wallarne icke skadade på något enda ställe, endast 5 man af besättningen ihjälksjutne (Rysarne hade mist 100), 30 fårade och endast några hundrade sjuka; genom ifens söndersågande woro wallarne så godt som otillgängliga och desutom försedde med

öfwer 2,000 kanoner. Misshöjet bland soldaterna och det lägre befälet war därför så stort, att Cronstedt, som fruktade öppet uppror, lät främtaga manskapet all ammunition och omgaf sig själf med en lifwakt. Och då den 3 maj inföll och isen, såsom att förutse war, icke tillätit någon hjälpsändning att framkomma, måste garnisonen med sorg och förtwiflan öfwerlämna sig åt den underlägsna ryska hären, som nu tog i besittning fästningen med desz 2,000 kanoner och rika förråd, samt skärgårdsflottan, hwilken räknade inemot 100 fartyg af olika storlek; alt detta föll så godt som utan kamp i fiendens händer. Och ännu något mera föll: swenska härens hopp att kunna återwinna Finland war på det närmaste förbundet med Sweaborgs bibehållande och dyster förtwiflan spredde underrättelsen om desz fall ibland desz redan glesnade leder. Men rysfarnes tillförfigt wärte i samma mån.

På hafwet, där nu seglatsen kunde widtaga, woro swenskarne, förenade med engelsmännen, herrar. Ryska flottan låg i Kronstadt och wågade sig icke ut förrän i augusti, då den ryske amiralen hoppades finna swenskarne skilda från engelsmännen. Men detta hopp kom på skam och han nödgades flykta undan till Baltischport på estländska kusten, där ryska flottan sedan låg instängd ända till senhösten. — Äländska öarna, som i början på maj blifwit besatta af ryska trupper, kunde icke håller bibehållas, utan allmogen på hufwudön reste sig under anförande af länsmanen Arén och prästen Gummerus och tog ryssarne tillfånga. På ön Runlinge låg deras hufwudstyrka, men den blef innesluten af swenska kanonbåtar och efter n dags strid twungen att sträcka gewär.

Återwändom nu till den tappre Sandels, som i sin fasta ställning wid Doiwola länge trotsade ryssarnes öfvermakt. Han samlade alla båtar, han kunde öfverkomma, invättade de största till kanonbåtar och sökte genom försänkningar trygga sig mot angrepp från sjösidan. Därpå utsände han snärre fördelningar åt alla håll, hwilka oroade fienden och förstörde hans transporter: så t. ex. major Duncker, hwilken sjöledes gjorde ett ströftåg ända till Paukarlaks, där han fräntog fienden och förstörde

en transport lifsmedel på 200 wagnar, 500 kanonhästar och en betydlig frigskasja. Afwen de i Kuopio stad stående ryska trupperna oroades af Sandels genom nattliga öfverfall, hwarigenom han tillfogade dem mycken skada. Rysarne insågo då att så länge han war herre till sjös skulle de aldrig kunna fördrifwa honom; de kanonbåtar, som de ägde i sjön Saimen wid Willmanstrand, blefwo därför med mycket besvär öfwer forsar och fall förda in i Kallawesi och nu war Sandels nödgad att endast tänka på eget försvar. Ändock höll han sig ända till oktober månad i ställningen wid Toiwola, kraftigt afslående alla rysarnes försök att drifwa honom därur, och endast de händelser, som timade wid hufwudhären, twungo honom slutligen att draga sig tillbaka.

Vi lämnade denna här under den oduglige Klingspors anförande i kvarter wid Brahestad och Kalajoki, därifrån den först efter flere veckors owärksamhet uppbröt och den 7 juni intågade i Gamlakarleby. Adlercreutz intog den 24 juni Nykarleby och samma dag gjorde en swenskt trupp af något öfwer 1,000 man med 4 kanoner landstigning wid Wasa. I själwa staden uppstod ett skarpt fäktande, som slutade med att swenskarne blefwo drifna på flykten och förlorade flere hundra man. Rysarne beslydde wasaboarne att ha bistått swenskarne och plundrade därför staden i två dagar. En annan mindre swenskt afdelning hade emellertid landstigit söder om staden och uppbyggade den swenska allmogen i de trakterna, som också i talrik mängd strömmade till. Icke engång underrättelsen om rysarnes framgång wid Wasa förmådde nedslå böndernas mod, utan de befäste sig så godt de kunde i hopp om att Klingspors här war i antågande. Detta allmogens raske uppförande bidrog kanske icke så litet till att rysarne den 1 juli lämnade Wasa och drogo sig till Lappo. Här angrepos de den 14 juli af general Adlercreutz med en del af klingsporiska hären och efter 13 timmars blodig strid twungos de att wika och drogo sig undan till Mawo. Men efter wanligheten gingo segerns alla frukter förlorade genom öfverbefälhafwarens Klingspors tröghet, som förblef i owärksamhet wid Lappo en längre tid. Därunder för-

stärktes hans här med 1,000 åländska bönder, som frivilligt gripit till wapen under kapten Gyllenbögels befäl, och med hwilka äfwen wajaallmogen förenat sig.

Men om och rysarne af Klingspor lämnades i fred och ro, så funno de en så mycket outtröttligare fiende i fergeanten wid Björneborgs regemente Roth. Åtföljd af endast 40 man begaf sig denne oförskräkte krigsman till sin födelsebygd Kuowesi norr om Tammerfors stad och begagnade sig af sin noggranna känedom af trakten till att med oerhörd djärfhets och framgång uppnappa och förstöra alla till ryska lägret i Mlawo bestämde transporter och budskickningar, så att Rajewsky, rysarnes befälhafware, med krigsrådets bifall beslöt att tåga tillbaka till Tawastehus. Följande dag ankom dock general Kamensky, som endast af en händelse undgått att blifwa fångad af Roth, och öfwertog befälet. Men äfwen han beslöt att draga sig tillbaka för att invänta förstärkningar och lät emellertid en stark afdelning drifwa Roth ifrån hans tillhåll, därifrån han gjort så mycken skada. Först i medlet af augusti trängde rysarne åter fram i tre afdelningar. Men de mötte raskt motstånd: von Döbeln wid Kauhajoki, Adlercreutz och Cronstedt wid Mlawo tillfogade dem kämbara nederlag; däremot blef öfwerstelöjtnant von Fieandt wid Karstula tillbakadriswen af en öfwerläggen ryss styrka. Detta hade till följd att hela hären måste draga sig undan för att ej bli kringrand, och wid Kuona uppfästades i största hast några förskansningar. Den 1 september angrep Kamensky med en öfwerläggen styrka swenskarne wid sistnämnda ställe, men mötte hårdnackadt motstånd och drog sig tillbaka wid nattens inbrott. Men då upptäckte den tappre ryss öfwersten Kulneff att swenskarne wakteldar blefwo dåligt underhållne. Han underjökte förhållandet och fann att äfwen swenska hären dragit sig tillbaka från slagfältet. Genast wände Kamensky om, men upphann swenskarne först wid Salmis, där den 2 sept. kl. 6 om morgonen under hållande regn en ny strid begynte. Rysarne blefwo gång på gång tillbakafästade, men anföllo igen med mycken tapperhet. Slutligen kl. 5 på eftermiddagen fick Adlercreutz befallning att draga sig tillbaka och swenska hären

afstogade utan att förföljas af rysjarne, som woro utmattade af två dagars strider.

Emellertid hade general Begejack med 2,000 man swenska trupper landstigit wid Kristinestad och förenat sig med den del af klingsporiska hären, som befann sig i de trakterna. Klingspor själf tågade efter striden wid Salmis genom Lappo och Gillskyro till Wasa för att rädda de därwarande förråden och förena sig med Begejack, hvilket lyckades; von Döbeln åter ilade i snabba marscher till Nykarleby för att ryfste generalen Kosatschhoffsky icke skulle intaga denna stad i den swenska härens rygg. Ghuru sjuk efter att i två dygn ha marscherat utan hwila, kunde han icke hålla sig i sängen, utan ilade ut, fastade sig på sin häst och red till sin här, som just höll på att slåss med rysjarna wid Jutas, 1 mil söderom staden. Här tog han befälet öfwer de sina samt dref rysjarna efter en hårdnackad strid på flykten. Huswudafdelningen af klingsporiska hären, som, förföljd af Kamensky, kom tågande från Wasa, war genom denna seger räddad ifrån kringränning.

Men ännu en blodig dust — den swåraste under hela kriget — hade denna här att bestå, innan den twangs att lämna Finlands landamären: Adlercreutz, som anförde swenska eftertruppen, blef wid Drawais den 14 sept. anfallen af Kamensky med hela ryska hären. Ställningen war dock för swenskarne så gynsam, att rysjarnes alla ansträngningar att fördrifwa dem blefwo fruktlösa och då de därunder, lifasom förut i slaget wid Siikajoki, alt för mycket förswagade midten af sin slagordning, beslöt Adlercreutz att nu gå tillwäga på samma sätt som då. Han anordnade därför ett häftigt anfall mot den ryska linjen där denna war som swagast, genombröt den och slaget kunde anses som wunnet. Snemot en mil förföljde Adlercreutz och Begejack de flyktande rysjarne, men då ankom i detsamma en ryff hjälptrupp om 2,000 man från Wasa. I spetsen för dessa friska trupper störtade Kamensky emot de framträngande swenskarne och nu war det deras tur att wika undan, uttröttade som de woro af striden och det häftiga förföljandet. Midten och wänstra delen af swenska hären kom dock utan stor förlust tillbaka i sin

förre ställning, men den högra blef trängd ut på en udde, finnar och swenskar om hwarandra. Somliga räddade sig genom ett rasft bajonettanfäll, men många stupade eller blefwo tagne tillfånga; en och annan räddade lifwet genom simning. Mörkret föll nu på och åtskilde de stridande, sedan sista patronen war bortskjutet: slaget hade warat i 14 timmar och af 3,500, som hade warit i elden på swenska sidan, woro 1,200 fallne, sårade eller tagne tillfånga. Desså rysjarne hade lidit anseelig förlust och, såsom Montgomery detta krigs utmärkte historieskrifware säger, „det wäkte själfwa den härdade krigarens deltagande att se så många blodiga offer för det ömsesidiga modet. De lågo, swenskar, finnar och rysjar, i en ryslig ordning, liksom de stupat ledwis, och många tyktes omsamnat hwarandra, då de träffades af böden. Några hade ännu sina fingrar sammanknutna omkring det wapen, hwarmed de så tappert bidragit till den blodiga förstörelsen.“ Under natten anträdde lämningarna af den swenska hären återtåget till Nykarleby, utan att förföljas af de utmattade rysjarne. Men slaget wid Drawais hade afgjort hela finska kriget. Kort därpå fick Klingspor afsked och efterträddes i befälet af den gamle Klercker, denjamme, som om han fått råda wid Sawastehus kanske skulle afslipat kriget i dess början. Nu war det för sent.

Sandels hade emellertid, för att ej blifwa affskuren från den mot nordnen tågande swenska hufwudhären, nödgats öfwer gifwa sitt tillhåll wid Toiwola och drog sig tillbaka, hårdt förföljd af Tutschkoff i spetsen för 8,000 man: Sandels hade blott 1,400. Ehuru så underlägsen i manstyrka, tillbakakastade han ändock i den häftiga träffningen wid Wirta bro den 27 okt. Tutschkoffs här och förenade sig i november med swenska hufwudstyrkan under general Klercker.

Men nu war wintern inne med skarp köld, så att äfwen hafwet lade sig och de swenska transportskeppen kunde icke nalkas kusten. Den swenska hären hade sammansmultit till 6,000 man, som genom sjukdom, köld och brist befunno sig i ett sorgligt tillstånd. Då ingingo de swenske befälhafwarne med general Ramensky öfwerenskommelsen i Otkijoki den 19 november, i en-

lighet med hwilken swenska hären erhöll wapenstillestånd och förband sig att utrymma Finland. I Ålborg måste 23 officerare och 1,200 man kwarlämnas för sjukdoms skull; de öfriga släpade sig med förtwislade hjärtan och sorgset mod fram till Torneå, dit de anlände den 13 december. De finska soldaterna fingo kwarstanna här, men de swenska trupperna måste genast marschera in i Sverige. Sålunda gick det sorgliga året 1808 till ända, rikt på bragder utan annan winning än owanfflig ära, och rikt på ädelt blod spildt i fosterlandets tjänst, men utan gagn.

Under årets lopp föreföllo, utom de här omtalade striderna, äfwen åtskilliga fäktningar i södra Finland, där swenska trupper på olika ställen landstego och hade skarpa strider mot ryssarna, men utan framgång, såsom wid Lemo en half mil från Åbo den 19 juni, på Lokala's udde söder om Nyttad den 17 sept. och wid Helsinge, en ort 7 mil nordost om Åbo, den 26 sept. Swenskarne nödgades hvarje gång för den stora öfvermaktens skull gå tillbaka ombord på sina skepp.

Den del af swenska skärgårdsflottan med fullständig utrustning, som ryssarne bekommit wid Sweaborg, utgjorde för dem en god förstärkning till sjös. Flere skarpa strider föreföllo såsom t. ex. den 2 augusti uti Sandöström i Rimito socken, där striden warade 9 timmar. Den tappre Sölfwerarm utmärkte sig där mycket och den swårt sårade öfwerste Jönsön, som sedermera dog af sina sår, utropade, sträckande sina händer emot himlen: „Jag instämmer dig, Olof Cronstedt (den dålige kommandanten på Sweaborg) härmedels att inför Guds ewiga domstol stå till ansvar för mina plågor och för så många tappra mäns lif, hwilka i dag blifwit skjutna med swenska kulor från swenska skepp.“ Äfwen wid Jungfrusund den 18 aug. war en skarp sjöträffning.

De händelser, som timade i begynnelsen af det följande året 1809, woro ägnade att påskynda fredens afflutande. Den hälsfarrige konung Gustaf Adolf, som genom sin enwighet och oflofhet höll på att föra Sveriges rike dess undergång till mötes genom yttre krig och dålig inre styrelse, blef den 13 mars tillfångatagen i sitt eget flott af den tappre general Adlercreutz,

hvilken i förening med baron Adlersparre och några andra fosterländiskt sinnade män tillförsäkrade konungens farbror, hertigen af Södermanland, sedermera som konung kallad Karl den 13:de, regeringen. Denne insåg att det genom den förre regentens oflösa anordningar alldeles utmattade riket behöfde fred och de krigshändelser, som efter konungaombytet tillorogo sig, woro därför af mindre betydhet, emedan swenskarne dels ej wille dels ej kunde gå anfallswis tillwäga. General Döbeln, som nu förde öfwerbefålet på de åländska öarna, utrymde dem efter en hop smärre skärmytslingar och drog sig öfwer det tillfrusna Ålandshaf tillbaka till Swerge, häftigt ansett af ryska generalen Kulneff, som tillochmed för några timmar lyckades fatta fast fot i staden Grikslehamn i Swerge. Ungefär samtidigt tågade en annan rysk här öfwer den tillfrusna Kvarken och intog Umeå i Västerbotten, men fick efter några timmar befallning att återvända till Finland.

General Gripenberg förde nu befålet öfwer den kvarleswa af finska hären, som låg i Torneå, och då ryskarne trängt honom undan till Kalix wäster om denna stad och han tillika fick en öfwerdrifwen underrättelse om antalet af de ryskar, som tågat öfwer Kvarken och besatt Umeå i söder om honom, så ansåg han bäst att gifwa sig med allt sitt folk fången åt ryskarne. Stor förbittring wäkte denna öfwerenskommelse hos soldaterna. „Med förtwiflan och sorg, med förbannelser och tandagnislan öfwerlämnade dessa tappra sig åt fienden, sönderbrytande, trampande under sina fötter de wapen, de fanor de hittills så ärofullt med lif och blod försvarat. Kvarken det egna eller ryska befålet wågade förebrå dem denna ädla harm, som förbittrade själfwa återseendets glädje emellan föräldrar, makar, barn och wänner i hemmet.“

De krigshändelser, som widare tilldrogo sig i Västerbotten, där ännu en skara finska krigare kämpade sida wid sida med sina swenska bröder emot ryskarne under Kamensky, woro obetydliga och här må endast nännas träffningen wid Hörnefors den 5 juli, där den tappre Dundee stupade. Fredsunderhandlingarna pågingo emellertid med all öfwer och så hårda de än

fyntes, måste likwäl de ryska fordringarna af swenska underhandlarene bifallas. Fred slöts därför i Fredrikshamn den 17 september 1809 på de wilkor att till Ryskland afträdde hela swenska Finland, Ålandsöarna och Västerbotten intill Torneå älf. Swenska konungariket förlorade i denna fred tredjedelen af sitt område, men wann tryggare och lämpligare gränser samt möjligheten att, ostördt af alla eröfringslystna gramnar, i fred och ro arbeta på sin inre lycka, såsom ock altsedan skett.

Men swår och smärtjam war skilsmässan, då de finska trupperna i Umeå skulle skiljas från sina trofasta swenska wapenbröder och återvända till hemmet. Wi kunna icke bättre skildra den än genom att anföra det tal, som generalen friherre von Döbeln wid detta tillfälle (den 8 oktober) höll till krigshären:

„Soldater! Jag har samlat armén att tillkännagifwa det en preliminär fredsafhandling den 17:de september blifwit gjord mellan swenska och ryska makten. Denna fredstidning slutar ett förhärjande krigs alla olyckor — den bör wisserligen wara ett gladt budskap, hälst Swerges uttömda källor icke tillåta fortsättning af en strid, börjad af politiskt misstag och som i twänne hela år astynat alla dess krafter. Men Finland frångår Sverige — riksgränsen är Torneå älf. Finnar! wid denna fred förloras tredjedelen af swenska kronans område; Sverige förlorar den stolta finska nation, sitt kraftigaste stöd. Oj nog härmed: swenska armén förlorar kärnan och betydligaste delen af dess krigsmakt. Moderlandet är krossadt, försänkt i sorg och saknad öfwer oersättliga uppoffringar; men den wisa allmakten har beslutit våra öden, de måste emottagas med tålmod, med undergifwenhet.

Soldater! Kamrater! Bröder! Ni som under det nys slutade krig med så mycken trohet och mandom trots fiendtliga härens talrikhet med wapnens finliga styrka wid Siikajoki, Reswolaks, Pulkkila, Lappo, Rauhajoki, Alawo, Lappfjärd, Etferi, Nummijärwi, Jutas och Idensalmi m. m. besegrat fiender; Ni som på egen hand återtogo halfwa Finland — Ni som slutligen öfwermannades att öfwerlämna finska gränsen, I hafwen sedermera med ståndaktighet stridit för moderlandets swenska jord —

J härwarande! ären dyrbara kwarleswor af den stolta finska nation och dess tappra krigsfolk, det är till Eder jag bör och jag skall med upprördt hjärta förkunna konungens, rikens ständers, swenska folkets, swenska arméns, mina medbröders, min egen — det är allas uppriktiga tacksamhet.

Konungens nådiga wälbehag, rikens ständers ömmande wälwilja, swenska folkets beundran, swenska arméns wänkskapsfulla högaktning, mina medbröders erkänsla, min egen tillgifwenhet för Eder, är det offer, som åt Eder hälgas och af mig frambäres.

Finnar! Bröder! Edra bedrifter äro stora och den tacksamhet jag å allas wägnar förkunna till Eder är i lika förhållande. Till denna tolkning fordrades en wältalares hela förmåga — men jag är soldat — soldat! — hwad stolt benämning, då jag har denna titel af Eder, för Eder och med Eder. Emottagen då ett upprördt hjärtas ofonstlade tankar och Ni, swenske trupper, som wid detta sorgbundna tillfälle äro närwarande, waren lefwande wittnen till swenska moderlandets oinskränkt tacksamhet! Swenskar! waren stolta att hafwa sett dessa finska kwarleswor! minnens dem! högaktan dem! sen deras astynade kroppar, deras bleka ansigten, de bära wedermälen af deras trogna, änskönt fruktlösa bemödande under förflutna år! Ack Ni Finnar! när J återkommen till fosterbygden, så framfören swenska folkets tacksamhet till Eder nation! Wetan att J återwänden med utslitna kläder, astympade eller genomskjutna lemmar; men J medfören en rättsskaffens krigsmannasjäl's synbara prydnad. Fiender till swenska moderlandet kunnen J aldrig blifwa: därom är jag förwisdad; men förblifwen i alla tider dess wänner. Skulle det nya herrawäldets makt hindra Er önskan och er wiljas utöfning, så låt med hjärtats och tankens tysta språk wälsignelsen tilldelas moderlandet. Påminnen Edra barn därom; wi skola från slägte till slägte wälsigna Er, högakta Er!

Ett ber jag Eder: när J nalkens de ställen, där wi besegrad våra fiender, och då Ni där sen den sandhög, som betäcker våra stupade kamrater, gifwen deras stoft wälsignelsens succ: de hafwa dött hjältar och deras aska wärdas af ärans wälnader.

J kännen människohjärtats mångfaldiga nycker, dess anlag att hastigt wälja föremål, som det tror sig aldrig förgäta; men knapt äro några veckor förflutna, förrän ostadigheten gjort ett annat wal. Tiden förändrar alt, med den glömmes alt; men det försäkrar jag och J skolen själfwe finna det, att krigsmannasamband, knutet wid strid, faror, blod och död, upplöses aldrig. Således ären J och wi förwispade om hwarandras kärlet; krigsmannabroderskapet räcker lefnadens tidlängd och den tacksamhet jag er förfunnat och nu förfunnar har med detta vårt samband en ouplöslig förening. Finnar! Bröder! kunde mina ord beseglas med blodstårar från mina ögon, skulle de strömma och hwarje droppe försäkra Eder om min wördnad, min wänskap!!!“

Så talade den ädle, warmhjärtade general von Döbeln, hwars minne lefwer älskadt och prisadt mångenstädes i våra bygder. Men ära och wälsignelse öfwer alla de tappre swenske och finske krigare, som då blödde och dogo för Swerge och vårt älskade fosterland!

Johan Ludwig Runeberg.

Skald kallas en person, som äger förmågan att i wersform, på ett skönt eller wackert sätt skildra förhållandena i människo- lifwet och naturen. Konung Dawid i gamla testamentets tid war en skald, därom wittna hans i bibeln förwarade psalmer; skalder woro äfwen de personer, som författat sångerna i vår psalmbok. Widare äro de skalder, som öfwer förhållanden eller tilldragelser bland människorna och i naturen diktat sånger eller wisor, hwilka genom sitt innehåll gläda eller röra vårt hjärta. Hos de flesta folk anträffas sådana wisor, ofta af särdeles wackert innehåll, hwilka bliwit diktade i folkens forntid och sedan som folkwisor bewarats hos dem från slägte till slägte. Däremot hafwa ofta namnen på de personer, som diktat dessa wisor, under tidernas lopp fallit i glömska. Men sedan ett folk kommit till någon bildning, har det alltid i troget och ärofullt minne bewarat sina skalders namn, ty det har insett, att skaldernas sånger i hög grad bidragit till människoslägtets förädling.

Finland har ägt och äger som bäst skalder af stort värde. Främst bland dem alla står Johan Ludwig Runeberg, som skänkt sitt land så många sånger af oförwanskelig skönhet. Han föddes i Jakobstad den 5 febr. 1804. Hans släkt härstammade från Sverige och hade par mansåldrar förut flyttat öfwer till Österbotten. Fadern, sjökaptenen Lars Ulrik Runeberg, och modern, Anna Maria Malm, woro hwardera personer med goda själs- gåfwor och framstående bildning. De sysfellsatte sig gärna med läsning, och modern isynnerhet tykte mycket om wackra sånger, dem hon sjöng med behaglig röst. Johan Ludwig, deras först- födde son, war som barn swag och sjuklig och började först gå

wid fyra års ålder. Han omhuldades därför mer än de öfriga syskonen af modern, hwars älsfling han blef, och hwars ömma wård han belönade med den varmaste sonliga kärlek. Tidigt wifade han sig äga jämte ett känsligt hjärta en stark rättskänsla. Engång hade modern köpt lingon och mätte dem, såsom brukligt är, med rågad kappe. Detta fann sonen wara en stor orätt, då förut war öfwerenskommet om priset för kappen. För att ej fåra gossens rättskänsla ströf modern leende rågan af kappen och mätte bären utan råga.

Runeberg bodde som barn om somrarna med sin mor och sina syskon på landet i en liten stuga wid sjöstranden. Där grundlades hos honom den kärlek till naturen, som så ofta uttalar sig i hans sånger.

När Runeberg war fyra år gammal, utbröt det krig, som skilde Finland från Swerge, och hwars strider och hjältar Runeberg sedan så härligt bejungit. Bland desja hjältar, hwilka haft lyckan att förhärligas af Runebergs sång, är äfwen en ryss krigare, den tappre Kullneff med det bistra, skäggiga anletet, men det waka, människowänliga hjärtat; denne kom med sin fiendtliga skara till Jakobstad och satte desja inwånare i icke ringa förskräckelse; men snart lärde de känna hans milda sinnelag, och den lilla Johan Ludwig Runeberg satt sedan flere gånger i den barnkära krigarens famn.

Sin första skolorundervisning erhöll Runeberg i Uleåborg, där han hade en rik morbror, hos hwilken han bodde. Efter dennes död begaf han sig till skolan i Wasa, som låg hans födelsestad närmare. Han gjorde sig under skoltiden känd som en glad och yr gosse, färdig till allehanda lustiga upptåg och spratt. Engång war han nära att skrämma slag på sin wärldinna, en gammal gumma, hos hwilken han tillsammans med tre andra ostyriga kamrater bodde. Gumman trakterade gossarna ofta med ett slags gröt, som de ej tykte om. De hotade därför att riswä ned tafet och kasta sig för att dö därunder, om gumman ännu vidare wille tvinga dem att äta den affkydda gröten. Men gumman brydde sig icke om deras hotelser, utan kofade sin gröt som förut. En dag kom hon åter med grötfafet i handen upp-

för trappan och öppnade dörren till gossarnes rum, då ett förfärligt bråk därifrån hördes och ett tjoft dammoln trängde mot dörren. Några jännerrop följde på braket, hwarefter det blef tyft som i grafwen. Gumman, som trodde att gossarne uppfyllt sin hotelse, fälde af förskräckelse grötfatet i golfwet och skyndade utför trappan för att ropa på hjälp. Grannarne samlades skyndsamt på gummans nödrop, man trängde sig uppför trappan till nödropsstället, öppnade dörren till rummet — och fann alla fyra gossarna välbehållna med allvarsamma miner sitta wid sina böcker. Intet spår af förstörelse märktes därinne, och gossarne låtsade vara högeligen förvånade öfver det talrika besök de fått. Saken förhöll sig så, att gossarne hade bundit löst under tafsparrarne en mängd pärtor, wedträn, tegelstenar m. m., som de, i samma ögonblick gumman öppnade dörren, ryckte ned, men hwilket alt de åter, sedan gumman sprungit därifrån och innan grannarne hunnit samlas, skaffade undan och gömde i spisen.

Jämte skolstudierna sysselfatte sig Runeberg på lediga stunder med läsning af skalderna Chorcæus' och Lidners skrifter, och han gjorde äfwen samtidigt sina första skaldeförsök, hwilka wittnade om stora anlag. Hans fader, som tykte sig warsna dessa anlag, skände dock ej bort gossjen med förtidigt beröm, utan gjorde honom i stället uppmärksam på de fel och brister hans werjer ännu ledo af.

År 1822 den 5 oktober infkrefs Runeberg som student wid universitetet i Åbo. Hans föräldrar woro icke förmögna, hwarför han under sin studenttid, i likhet med många andra, till stor del själf måste förskaffa sig sitt underhåll. Han antog fördenksfull kondition eller plats som lärare, först i Saarijärwi och sedan i Ruowesi socken, för att förtjäna penningar till egna studiers fortsättande. Under denna sin wistelse på landet fattade han stor lust för fiske och jaqt, twänne sysselfättningar, som han alt sedan på därtill lediga tider med särdeles förkärlek ägnade sig åt. Han lärde då äfwen känna den finsta folkkaraktären, hwarsegenskaper: allwar, mod, ihärdighet, trofasthet och kärlek till fosterjorden, han sedan i sina sånger så härligt framhållit. — Från Runebergs wistelse i Ruowesi omtalas en tilldragelse, som

wittnar om huru stark hans owilja war öfwer ett gement och oförskämdt uppförande. På samma ställe, där han besann sig, hade länets guvernör under en resa genom socknen tagit in, och man framsatte för den ärade gästen det bästa huset förmådde. Men guvernörens kusk tyckte sig ej hafwa blifwit undfägnad tillräckligt och började med hög röst smäda hela gården och klandra allt hwad man gifwit honom. Runeberg, som råkade wara i närheten och hörde detta, gaf genast kusken en sådan örfil, att blodet sprutade ut från näsan. Därefter gick Runeberg in och omtalade för guvernören hwad som skett, och denne tackade honom för den wälförtjänta näpft hans oförskämda tjänare hade erhållit.

Efter två års bortawara återkom Runeberg till Åbo, där han fortfor att förskaffa sig sitt uppehälle genom barnaundervisning. Sina egna studier skötte han därjämte och förskaffade sig goda insigter i synnerhet i latinet och grekiskan, hwilket senare språk han kände så wäl, att han till och med skref grekisk wers. — År 1827 promoverades han till magister. Det war den fifta magisterpromotionen i Åbo, som då firades, ty staden nedbrann om hösten samma år, hwarefter universitetet flyttades till Helsingfors. Runeberg följde med universitetet, och i Helsingfors utgaf han 1830 från trycket det första häftet af sina dikter. Det war en samling smärre skaldestycken. Han sände ett exemplar däraf till skalden biskop Franzén i Swerge, hwilken i ett bref tackade Runeberg för den wackra gåfwan och sade sig däraf se, att en stor skald höll på att uppstå i hans förra hemland. (Franzén war född i Finland, men hade flyttat öfwer till Swerge.) Om hösten sistnämnda år utgaf Runeberg sina öfwersättningaf serviska folksånger och följande året „Grafwen i Perho“, en härlig, hjärtgripande dikt om den gamle bonden Hane och hans sex ädla söner.

År 1830 utnämndes Runeberg till docent i wältaligheten och wåren 1831 grundlade han tillsammans med några wänner den allt ännu fortbestående wälfända läroanstalten Lyceum i Helsingfors. Samma år, 1831, ingick han äktenskap med Fredrika Charlotta Tengström, en skaldenatur såsom han själf. Deras

förening blef den lyckligaste och wälsignades med sex raske wäl-artade söner.

Från 1832 började Runeberg utgifwa en tidning „Morgonbladet“, hwars innehåll utgjordes af smärre dikter och berättelser, öfversättningar från främmande språk, granskningar af utkomna skrifter m. m. Samma år utgaf han ock sitt stora skaldestycke „Ålgskyttarne“, en trogen och wacker skildring ur finsta bondens lif. De i Morgonbladet införda smärre dikterna utgaf Runeberg i skildt häfte 1833. Hans skalderykte war nu grundlagdt, och kring honom samlades hufwudstadens mest begåfwade personer till wänskapligt umgänge.

Runeberg wistades i Helsingfors till år 1837, då han utnämndes till lektor wid gymnasium i Borgå. Året förut hade han ökat sina utgifna skaldewärk med ett nytt wärderikt bidrag, den innerligt behagliga dikten „Hanna“, en skildring från en prästgård på landet. Efter öfverslyttningen till Borgå utgaf han 1841 „Julkwällen“, ett härligt kwäde om den gamle soldaten Pistol, hans wapenkamrat den ädle majoren och dennes dotter, den wänliga fröken Augusta. År 1843 utkom tredje delen af Runebergs smärre dikter och 1844 „Kung Sjalor“, en storartad skildring från forntiden. Genom dessa wärk blef Runeberg i sitt hemland och i granlanden känd och berömd som en stor skald, jämförlig med de bästa i alla tider. Men ännu mera fördes hans namn kring wärlden genom „Fänrik Ståls Sägner“, af hwilka första delen utkom 1848. Dessa sånger, i hwilka skalden förewigat hjältarne och striderna i 1808 års krig, det krig som skilde Finland från Swerge, hafwa blifwit öfversatta till danskan, tyskan, engelskan och franskan; de hafwa öfweralt läsits med förtjusning och gjort Finlands namn aktadt och äradt ibland folk, som förut knapt wiste, att ett sådant land fanns till på jordkretsen. Äfwen till ryfkan hafwa Runebergs wärk blifwit öfversatta.

Såsom erkänsamma bewis på den beundran, hans sånger hade wäkt, fick Runeberg emottaga flere ärebetygelses. Swenska akademien gaf honom för skaldestycket „Grafwen i Berho“ sin mindre och 1840 för hans dittills utgifna arbeten sin stora guld-

penning. Af konung Oskar den 1:ste erhöill han Nordstjärnan och af Oskars son, konung Karl den 15:de, Nordstjärneordens kommendörskors. Danska konungen, den aflidne Fredrik den 7:de, fände honom Dannebrogsorden. — År 1851 gjorde Runeberg en resa till Sverige. När ångbåten, hvarmed han dit ankom, landade i Stockholm, war stranden fylld af en tallös skara folk, som samlat sig för att se den fräjdade skalden och med höga hurrarop hälsade honom välkommen. Under hans wistelse i Stockholm war han omgifwen af de utmärktaste personer, som alla täflade att wisa honom sin aktning och beundran. Grefwe Sandels, en son till den i „Fänrik Ståls Sägner“ så wackert besjungne härföraren Sandels, hämtade från sin mor åt Runeberg en dyrbar ring. Wid svenska hofwet emottogs och bemöttes Runeberg af konungen och hans höga familj så warmt och vänligt, som om han där skulle hafwa warit en gammal bekant. Och bekant war han för dem, ty de kände honom wäl genom hans skrifter. Konung Oskar skall hafwa sagt om „Fänrik Ståls Sägner“: „Sag och min maka hafwa ofta med rörelse läst dem, och våra barn kunna dem utantill“. Från Stockholm begaf sig Runeberg till Uppsala och Hernösand; i sistnämde stad besökte han biskop Franzéns graf. Öfweralt emottogs han med oförstald wälwilja och firades med fester och tal.

Af sitt eget lands monarker ihågkoms Runeberg äfwen med utmärkelser. År 1841 hade han utgifwit jämte „Sulfwällen“ en annan dikt, benämnd „Nadeschda“, hwilken skildrar en ung rysk furstes kärlek till en slafwinna, den älsfliga Nadeschda. De händelser dikten beskriwer äro förlagda till den tid, då Ryssland beherskades af sin utmärkta kejsarinna Katarina den andra, hwilken äfwen uppträder i skaldestycket. Denna dikt är ett mästerverk, såsom nästan allt hwad Runeberg skrifwit. För densamma anslog kejsar Nikolai åt skalden en summa af 1,000 rubel banko-assignationer årligen. — Efter återkomsten från Sverige tillerkändes Runeberg professors namn och wärdighet, och 1857 promoverades han till honorarie teologiedoktor. — Också en rysk orden, Anne i andra klasjen, blef Runeberg tilldelad.

Teologiedoktorsvärdigheten (den högsta lärda grad kyrkans tjänare kunna förvärfa sig) tilldelades Runeberg hufvudsakligast för hans arbete med det nya psalmboksförslaget. Skalden hade nämligen af regeringen blifwit anmodad att omarbete vår psalmbok, hvilken lider af flere brister, däribland en mängd olämpliga och föråldrade uttryck. Runeberg åtog sig uppdraget och utarbetade åren 1854—58 sitt „Förslag till Swenskt Psalmbok för Finland“, i hvilket förslag förekomma 61 nya af Runeberg författade psalmer. När detta psalmboksförslag år 1858 utkom från trycket, fick Runeberg exottaga en äreskänk af nära tjugu tusen rubel, samlade öfver hela landet på sådant sätt, att de, som först köpte den nya psalmboken, betalade för den mera än den egentligen skulle kosta. — En annan hedersbetygelse af landsmän wisades Runeberg på femtionde årsdagen af hans födelse, då de ännu kwarleswande officerarne från 1808 års krig och anförwandter till de aflidna skänkte honom en stor, med bilder och inskrifter prydd silfwerkanna.

Runeberg kwarblef wid samma befattning, sin lektorstjänst wid gymnasium i Borgå, till år 1857, då han erhöll afsed med sin innehafda lön till årligt underhåll. Utmärkt i sin lärarewärfsamhet, såsom i alt annat, war han wördad och afhållen af sina elever, omtyckt och wärderad af sina tjänstekamrater. Under loftiden om somrarna bodde han på Kroksnäs hemman, ungefär en mil nedanom Borgå wid en wit af sjön, där han war i tillfälle att syssla med fiske, som utgjorde ett af hans älskflingsnöjen. Både där och i Borgå hade hans gästfria hus talrika besök af landsmän och främlingar, som alla ansågo för en stor ära att få göra den ädle skaldens bekantskap, och för hvilka samwaran med honom sedan utgjorde ett kärt och oförgätligt minne. Runeberg war i sitt umgänge densamme som han framstår i sina skrifter: snillrik, skämtsam och älsklig, och på samma gång enkel och slårblös.

Sedan Runeberg blef befriad från sin tjänstebefattning och kunde efter behag använda sin tid på det, hwaråt hans håg hälst war riktad, skänkte han sitt land och den swenska litteraturen tre wärk af sin rika ande. År 1860 utkom den

länge efterlängtade andra delen af „Fänrik Ståls Sägner“ — dessa odödliga minnesfänger öfver det sista finska krigets hjältar. År 1862 utkom „Kan ej“, ett skådespel eller, som författaren själf kallar det, en „familjemålning“ i två akter. Redan den tid Runeberg utgaf Morgonbladet, hade han däri skrifwit ett teaterstycke, „Friaren från landet“, hwilket dock ej blef af skalden upptaget bland hans samlade arbeten. „Kan ej“ har blifwit uppfördt på teatern hos oss, i Sverige och Danmark. Ett skådespel, fast icke skrifwit för att uppföras på teatern, är äfwen Runebergs stora skaldewärk, „Kungarne på Salamis, tragedi i 5 akter“, som utkom år 1863. De däri beskrifna händelserna tilldraga sig i den äldsta grekiska forntiden, och bland det myckna andra, man där får beundra, är den utmärkta förmåga skalden haft att försätta sig in i den tid han skilbrar; en grekisk skald på den tiden skulle knapt kunnat framställa de i stycket handlande personerna mer sant grekiska än Runeberg gjort det. Därför bör den, som skall kunna rätt förstå och beundra „Kungarne på Salamis“, äga kännedom om den grekiska fornhistorien och gudaläran. För läsning af „Kung Fjalar“ fordras likaledes någon kunskap om de gamla nordiska folkens seder och religion. Nästan alla öfriga Runebergs skaldewärk kunna förstås af hwarochen, som blott kan läsa och förstå swenska; ty Runebergs språk är mycket klart och enkelt utan alt prål. Därför borde hans wärk också ägas af hög och låg; isynnerhet borde „Fänrik Ståls Sägner“ finnas i hwarje koja af Finland, där swenska språket talas, och läggas i händerna på den uppväxande ungdomen, hos hwilken de skulle wäcka kärlek till fädernas dygder och fosterlandet; ty fosterlandskärleken glöder i dessa sånger såsom en eld, hwilken, då wi läsa eller höra dem, wärmer våra hjärtan och lockar tårar i våra ögon. Och fosterlandskärleken är den makt, som näst försynens skydd upprätthåller ett folk och skapar dess lycka.

I medlet af december 1863 drabbades Runeberg af en stor olycka: han träffades på en jagtfärd af ett slaganfall, som för återstoden af hans lif nedlade honom på sjukebädden. Där låg han med bruten kropp och ofta hemsökt af swåra plågor, men

hans själskrafter stodo, Gud ware lof! honom bi. Han följde såsom förr med uppmärksamhet alla wigtigare frågor rörande mänsklighetens och landets angelägenheter, och hans yttranden i dessa frågor, burna af ryktet kring landet, erkändes wara den wises ord. Hans namn nämndes med wördnad och kärlek af enhver, som förstod att uppskatta hans lefnads stora wärf: det rika, härliga utsäde han genom sina skrifter nedlagt i miljoner människors hjärtan till glädje, tröst och förädling.

Landsmän och främlingar anjågo fortfarande såsom en stor ära och lycka att få besöka honom, gömmande för lifwet i troget minne de ord han talat till dem.

Under den långa tid han sålunda dwalades på plågolägrat, uppskrifvades på smärtfria stunder hans själ af de enklaste nöjen: han matade små fåglar, som kommo till hans fönster, och hade gärna i sin närhet blommor, af hwilkas färging och doft han njöt. — Från sin sjukhäng uttalade han en förut icke hörd förklaring på flyttfåglarnes trängtan till nordens om våren. Han lät fågeln yttra de latinska orden: *lux mea dux*. De betyda: ljuset är min ledarinna, det är nordens långwariga sommarljus, som lockar flyttfågeln till nordanlanden. — Kärafst bland blommor war honom den hwita liljekonwaljen med sin behagliga form och ljuswa doft. Han berättade, att han i en dröm tykt sig wara i himlen och där sett många af jordens blomster; alla öfriga hade warit större och mera strålande än han sett dem förr: endast konwaljen hade icke behöft ändra form eller färg, dess enkla och anspråkslösa jordiska utseende dugde äfwen i himmelen. — Den berömdes mannens förkärlek för den lilla nordiska blomman ontalades af tidningarna kring världen, och alt sedan dess hafwa många fina saker, tillwärfkade i utlandet, warit prydda med målningar, föreställande Runebergs älskingsblommor, de blyga konwaljerna.

Under de sista tiderna af sitt lif skall Runeberg ofta till personer, som besökt honom, hafwa yttrat dessa afskeds ord: wi träffas i himmelen!

Till himlen stod hans håg: dit kallades hans ande efter lång profwotid den 6 maj 1877.

Det hölls då landtdag i Helsingfors. Till skaldens begrafning i Borgå den 12 maj infunno sig landtdagens medlemmar mangrant för att med otaliga andra deltaga i forgetåget, som följde den aflidnes stoft till hwilorummet på Borgå stads höga, af furor kranjade begravningsplats, och sålunda wisa landets wälgörare och förnämste medborgare den sista hedersbetygelsen.

Grafwen, där Johan Ludwig Runebergs jordiska kvarlewor hwila, skall prydas af en wärdig minneswård, och i hufwudstaden's förnämsta esplanad kommer en bildstod af honom att uppresas.

B. S.

1877

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

LIBRARY

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

Skrifter,

utgifna af sällskapet

Svenska Folkskolans Vänner.

Första häftet: **James A. Garfield**, president i Nord-Amerikas Förenta stater. Lefnadsteckning bearb. eft. W. M. Thayer m. fl. Bokhandelspris: 40 p:i.

Andra häftet: **Emigrationen**. Tvänne uppsatser i en af dagens brännande frågor. Bokhandelspris: 40 penni.

Tredje häftet: **En byhistorie**. Teckning ur folklivet af Parus Ater. Inhemskt original. Bokhandelspris: 20 penni.

Fjärde häftet: **Ur Finlands historie**: En blick på Finlands historie. — Per Brahe. — Skärmytslingen på Älgsjö. — Kriget 1808—9. — J. L. Runeberg. Bokhandelspris: 40 penni.

Tillkännagifvande.

Manuskript till folkskrifter, behandlande ämnen ur fäderneslandets historie och geografi, naturalhistorien, skildringar af seder och bruk, lättfattliga framställningar af frågor rörande landets samhällsskick och statsrättsliga ställning m. m., uppköpas af sällskapet „Svenska Folkskolans Vänner.“

Direktionen.

